

SKAITINIAI TĖVAMS

parengė Erika Kern

VAIKO ATSAKAS

Pernelyg daug prirašyta ir prikaltbėta apie vaiko charakterio formavimą, lyg vaikas būtų molio gabalas, o mūsų darbas – suformuoti jį taip, kad jis taptų socialiai priimtiniu žmogumi. Deja, tiesa yra beveik priešinga. Anksčiau, nei mes tai pradėdame suprasti, vaikas pradeda formuotis ir keisti save, savo tėvus ir savo aplinką. Vaikas, tai - aktyvi ir dinamiška visuma. Jo įnašas ir dalyvavimas, kuriant santykius su artimais žmonėmis yra ne mažesnis, nei kitų.

Kiekvienas santykis tarp dviejų žmonių pats savaime yra unikalus ir visiškai priklausantis nuo to, ką kiekvienas iš santykio partnerių įneša į jį. Kiekvienas santykis formuojasi ir plėtojasi per veiksmą ir atsaką į veiksmą, kitaip tariant – sąveiką tarp dviejų žmonių. Nepriklausomai, ar tie žmonės abu yra suaugę, ar vaikai, ar vienas iš jų suaugęs, o kitas – vaikas. Kiekvienas iš santykio dalyvių gali keisti savo įnašą, tuo būdu pakeisdamas visą sąveiką.

Santykius su žmonėmis vaikai formuoja ieškodami savo vietos ir pasitelkdami savo kūrybines galias ir išmoningumą. Vaikas ką nors pabando ir jei tai padeda pasiekti jo tikslą, jis įsimena šį metodą, kuris padėjo jam surasti asmeninį identiškumą. Kartais vaikas atranda, kad tas pats metodas netinka arba neveikia santykiuose su kitu žmogumi. Taip vaikas įgyja dvi galimybes – jis gali atsitraukti ir atsisakyti bendrauti su šiuo žmogumi, arba jis gali kurti visiškai kitokį santykį su šiuo žmogumi.

Devynių metų Karolis šeimoje augo vienas. Namuose jis elgėsi gražiai ir mandagiai. Jis padėdavo savo mamai namų ruošoje ir darė viską, kad tik patiktų savo tėvams. Jis buvo ramaus, paklusnaus būdo, o jo kambarys ir žaislai visada buvo sutvarkyti. Tačiau mokykloje jis susidūrė su sunkumais. Jo mokytoja skundėsi tuo, kad Karolis nieko neveikia pamokų metu. Jis netriukšmauja ir netrukdo kitiems, tačiau sėdi paskendęs savo mintyse vietoj to, kad darytų, ką privalo. Mokytojai tenka nuolatos jį raginti. Karolis neturi draugų bei atsisako dalyvauti žaidimuose, ar bet kurioje kitoje bendroje klasės veikloje.

Namuose Karolis turi išskirtinę poziciją – jis yra vienintelis vaikas tarp suaugusių žmonių. Savo vietą tarp jų jis atrado stengdamasis jiems įtikti. Mokykloje jį supa besišaipantys vaikai, kadangi jis juos ignoruoja ir laikosi nuo jų atokiai. Pirmieji jo bandymai patikti savo darbu nepasiteisino - niekam nepadarė didelio įspūdžio. Mokytoja nesiėlgė su juo taip, lyg jis būtų išskirtinis, taip pat neskyrė daugiau dėmesio, nei kitiems vaikams. Karolis visai neturėjo supratimo, kaip elgtis žaidimų su draugais metu, kur reikia mokėti konkuruoti. Jam nepasisėkdavo idealiai mesti kamuolį, o jo geros manieros nedarė kitiems vaikams jokio įspūdžio. Tada jis atsitraukė į savo mintis ir pradėjo vengti bet kokio bandymo sukurti naujus santykius.

Vaikai gali sukurti visiškai skirtingus santykius net su kiekvienu iš tėvų.

Penkiamečio Mariaus ir septynių metų Julijos išdaigoms nebuvo galo, o jų mama turėdavo šokinėti apie juos visą dieną. Jei kuriam nors „pritrukdavo idėjų“, jos šaudavo kitam. Jei jie ko nors užsimanydavo, visų pirma jie prašydavo zyziančiu balsu, po to pradėdavo verkti, o gale taip įsiaudrindavo, kol gaudavo ko nori. Tačiau kai tėtis būdavo namuose, jie elgdavosi be priekaištų. Pakakdavo vieno tėčio žvilgsnio ir vaikai nustodavo elgtis netinkamai. Tėtis niekaip negalėjo patikėti tuo, ką jam grįžus apie vaikus pasakodavo žmona. „Jie visada elgiasi tinkamai su manimi“, išdidžiai atsakydavo jis į skundus.

Vaikai žinojo, kad mama nusileis jų reikalavimams ir tik truputį juos pabars jei jie elgsis netinkamai. Jie gerai žinojo, kad kai kalba tėtis, jis nejuokauja. Jis buvo ir reiklus, ir švelnus tuo pat metu, o vaikai žinojo ribas. Tačiau santykiyje su mama jokių ribų nebuvo.

Nepriklausomai, kokia sunki ar nemaloni situacija iškiltų šeimoje, ją galima pataisyti, jei visi šeimos nariai kartu siekia harmoningo gyvenimo. Tobulų santykių nebūna. Daugiausia, ko galime tikėtis, tai kartu siekti pagerėjimo.

Jei tėvai supranta, kad vidurinysis vaikas jaučiasi spaudžiamas iš abiejų pusių, jie gali padėti jam surasti savo vietą prisidedant prie bendros veiklos. Žinojimas, kad pirmojo vaiko savęs vertinimą žeidžia antrojo vaiko sparti pažanga, suteikia galimybę tėvams papildomai padrąsinti pirmagimį, kad jis įgytų daugiau pasitikėjimo savo paties sugebėjimais. Kai tėvai žino, kad jauniausias vaikas šeimoje yra linkęs suformuoti tokius santykius su šeimos nariais, kur jam visi patarnauja, jie gali padėti jam suprasti, kad jis pats gali įveikti sunkumus – ir jam nereikia siekti savo reikšmingumo, priverčiant kitus dirbti jo labui.

Tai, kaip vaikas pats suvoks savo poziciją šeimoje ir koks bus jo atsakas į kitų žmonių veiksmus, gali turėti tiek pat formų, koks neišsamišamas yra žmogaus kūrybiškumas. Jautrūs ir budrūs tėvai stengiasi analizuoti situaciją ir klausia savęs “Ką mano vaikas mano apie visą šitą situaciją?” Pernelyg dažnai mes, suaugusieji, esame linkę suteikti situacijai savo prasmę – ką mes, suaugę žmonės, darytumėme tokiose aplinkybėse. Tačiau daug svarbiau atpažinti vaiko “asmeninę logiką”, kuri ir yra vienintelė jo veiksmų priežastis. Tad akivaizdu, kad mums reikia atsitraukti, išmokyti į situaciją pažvelgti iš šalies ir gerai įsiziūrėti į savo vaikus.

PRIKLAUSYMO IR BENDRUMO JAUSMAI

Sunku įsivaizduoti visiškai izoliuotą, tik sau pačiam reikalingą žmogų. Kiekvienas iš mūsų yra susijęs su kitais žmonėmis, nuo kurių mes daugiau ar mažiau priklausome, ir kurie, vėlgi, vienaip ar kitaip yra priklausomi nuo mūsų.

Jau prieš gimimą kiekvienas iš mūsų gyvena drauge su kitu žmogumi: sąryšyje su savo mama. Po pirmo atsiskyrimo - atsiskyrimo nuo mamos kūno, naujagimis turi būti priimtas savo aplinkoje ir juo turi būti pasirūpinta, kad jis išgyventų. Iš kitos pusės, taip pat ir mamai reikalingas jos vaikas ir ji džiaugiasi jo bendradarbiavimu: žįsdamas mamos pieną mažylis padeda mamai geriau pasijausti, nes taip greičiau atsistato jos kūno hormoninė pusiausvyra. Mažylio buvimas leidžia patenkinti naujai pabudusius instinktyvius motinystės jausmus. Kai tik naujagimis atsiduria tarp žmonių, jis užmezga su jais ryšius: verksmu ar suklusimu, o netrukus ir akių kontaktu. Taip jis kuria santykius - pirmiausia su mama, vėliau – tėčiu ir kitais artimiausiais žmonėmis.

Mamos priežiūra ir rūpinimasis, suteikia vaikui atitinkamą pasitikėjimą aplinka. Saugumo jausmą jam teikia priežiūros pastovumas, nors tai kiekvienoje šeimoje gali atrodyti kitaip. Saugumas, tai būtinas pagrindas, kad vystytųsi vaiko sugebėjimas bendrauti. Pirmaisiais mėnesiais vaikas bendrauja beveik išimtinai su mama. Iš šių santykių turi išaugti santykis su tėvu, su broliais ar seserimis, su aplinkiniu pasauliu.

Stipriausiai vaiko elgesį motyvuojantis veiksnys yra poreikis priklausyti. Jo saugumo jausmas ar jo trūkumas priklauso nuo to, kiek jis *jaučiasi priklausantis* šeimai. Tai jo pagrindinis, svarbiausias poreikis. Visa, ką vaikas daro, yra nukreipta į vieną tikslą – surasti savo vietą ir jaustis šeimos dalimi.

Nuo pat kūdikystės vaikas praleidžia daug laiko ir sunaudoja daug energijos tyrinėdamas metodus, padedančius jam pasijusti šeimos dalimi. Remdamasis savo stebėjimais ir sėkmėmis jis priima sprendimus – “Aha, štai koku būdu aš galiu jaustis priklausantis. Štai koku būdu aš galiu būti svarbus, reikšmingas.” Jis pasirenka metodą ir tikisi jo pagalba pasiekti savo svarbiausią tikslą. Šis metodas tampa trumpalaikiu tikslu ir sudaro vaiko elgesio pagrindą, kitais žodžiais tariant – jo motyvą. Jo svarbiausias tikslas – poreikis pritapti, tuo tarpu metodas, kurį vaikas suranda tam, kad pasiekti savo svarbiausią tikslą tampa jo trumpalaikiu tikslu. Todėl galime sakyti, kad vaiko elgesys yra *tikslingas*.

Vaikas, kaip neretai ir suaugusieji, negalvoja, koks motyvas slepiasi už jo elgesio. Jei paklausime vaiko, kodėl jis taip elgiasi, dažniausiai sulauksime nuoširdaus atsakymo: “Aš nežinau”. Jo požiūris, kaip galima surasti savo vietą tarp kitų, paremtas vien jo vidiniais išgyvenimais ir jausmais. Vaikas negalvoja apie tai. Vaiko veiksmus motyvuoja vidiniai motyvai. Jis mokosi naudodamas klaidų ir bandymų metodą. Vaikas kartoja elgesį, kurio dėka jis pasijuto turįs savo vietą ir atsisako tokio elgesio, kurio dėka jis pasijuto paliktas, atstumtas. Štai čia ir slypi didžiausia paslaptis, padedanti mums auklėti savo vaikus ir vadovauti jų elgesiui.

Jausdamasis priklausantis grupei, vaikas išgyvena *bendrumo jausmą*. Bendrumo jausmas - tai susidomėjimas aplinka, kitais žmonėmis, kuris vaiko viduje glūdi nuo gimimo, kaip įgimtas gebėjimas. Mama padeda vaikui panaudoti šį gebėjimą, augti šiam susidomėjimui, sudarydama progą užmegzti naujus santykius ir pati parodydama pavyzdį. Jei mama yra nepajėgi praplėsti to išskirtinio pradinio jų dviejų santykio, vėliau vaikas bus prastai pasiruošęs socialiniam gyvenimui. Bendrumo jausmas užima centrinę vietą kiekvieno žmogaus gyvenime ir esybėje: kiek žmogus jaučiasi priklausąs savo aplinkai, radęs savo vietą, tiek jis yra pajėgus aktyviai prisijungti prie bendruomenės, įgyti drąsos ir pasitikėjimo savimi. Tai reikalinga sveikam jo vystymuisi.

Vaikas, kuris jaučiasi įsijungęs į bendruomenę, trokš prisidėti prie bendrų tikslų. Tuo pačiu jis aptiks, kad pasitikėjimas turi remtis abipusiškumu. Taip jis išmoka atsakyti už save ir aplinką.

Vaiko sąžinės vystymasis priklauso taip pat nuo to, ar jis jaučiasi priklausantis ir gali pripažinti, kad jo aplinkos taisyklės galioja visiems. Kiekviena bendruomenė vysto moralines ir etines vertybes, kad suteiktų savo nariams saugumą. Tam tikros taisyklės yra saugumo pamatas. Vaikas, kuris šioje bendruomenėje jaučiasi gerai ir gerbiamas, augdamas stengsis vis labiau ir labiau veikti pagal nustatytas taisykles. Sąžinė yra tam, kad perspėtų žmogų, kai taisyklės peržengtos.

ŠEIMOS ATMOSFERA

Kai du žmonės sukuria šeimą, paprastai jie tai daro norėdami praturtinti ir išplėsti savo gyvenimą bei džiaugtis vienas kitu. Taip savo mažosios šeimos atmosferai jie padeda vertingą kartinį akmenį. Dar prisideda kiti svarbūs faktoriai, kuriuos kiekvienas atsineša iš savo namų: kultūrinis ir socialinis fonas, tradicijos, o taip pat įpročiai ir papročiai. Šeimos atmosferą lemia tai, kaip tie du žmonės sutaria: ar viešpatauja abipusis palankumas, mokomasi tolerancijos, ar pradedamos nemotyvuotos, iš piršto išlaužtos rietenos ir kiekvienas rūpinasi tik savo

paties teisėmis. Ar abu pasitiki vienas kitu ir supranta kitą bei jo situaciją, užjaučia vienas kitą, ar visi nesuprantami dalykai iškart sukelia nepasitikėjimą ir kiekvienas smulkmeniškai žiūri savo pranašumo. Ar draugiškos manieros ir tvarka yra gyvenimo taisyklė, ar ginčai, barniai ir chaosas yra dienotvarkės dalis. Ar abu yra darbštūs ir stropūs, ar yra sielos ar dvasios interesų, kuriuos puoselėja abu.

Kiekvienas vaikas, kuris gims į šią mažąją šeimą, jau atranda būsimus šeimos atmosferos bruožus, o taip pat ir prisideda prie jų kūrimo. Nors tėvai yra vaikui pavyzdžiu, vis tik jis turi pasirinkimo galimybę: jis gali priimti įpročius ir tvarką, arba juos atmesti, suprasti savaip ir ieškoti savojo kelio.

Kadangi vaikas yra ypatingai puikus stebėtojas, jis pamėgdžioja ne tik tai, ką tėvai siūlo pamėgdžioti. Kam neteko pašiurpti, išgirdus kaip savas vaikas spiegiančiu balsu bara savo lėlę? Arba drąsiai išplepa intymiausias šeimos paslaptis plačiam klausytojų ratui? Tėvai daro poveikį ne tik tuo, ką jie vaikui sako. Visa jų laikysena gyvenimo, žmonių atžvilgiu suteikia kryptį vaiko elgesiui.

Per savo santykius su tėvais, vaikas supranta visą visuomenę. Tėvai sukuria tam tikrą šeimos atmosferą, kurios pagalba vaikas bando suprasti, kaip jo aplinką veikia ekonominiai, tautiniai, religiniai ir socialiniai veiksniai. Vaikas tarytum sugeria, įsisavina šeimos vertybes, normas bei susitarimus ir stengiasi atitikti tėvų nustatytą modelį ir standartus. Vaikas susiformuoja požiūrį, kuris daugeliu aspektų atitinka tėvų įsitikinimus. Jei tolerancija yra šeimos standartas, vaikai gali toleranciją priimti kaip vertybę ir ją noriai puoselėti. Jei tėvai į kitus žmones žiūri iš aukšto, vaikai gali priimti tai kaip vertybę ir siekti būti pranašesniais už kitus. Jei tėvai gyvena kamuojami slaptų ar akivaizdžių baimių, susidaro į šiltnamį panaši atmosfera: perdėtas rūpestingumas ir sergėjimas nesuteikia tvirto pagrindo po kojomis ir slopina žygių bei išbandymų dvasią. Kaip gaila! Pasaulis yra pilnas nežinomybių. Šeima, kuri bijo bet kokios rizikos, nesuteikia vaikui galimybės pratyboms, per kurias jis galėtų pasiruošti gyvenimo keliams reikalavimams. Jei tėvai gyvena su perdėtais lūkesčiais, jų patiriami nusivylimai mažina vaiko drąsą. Kritika atsiradusi vietoj tolerancijos, pasitikėjimo ir džiaugsmo atima iš visų šeimos narių tikėjimą savimi.

Vaikai labai imliai stebi, kaip tėvai bendrauja tarpusavyje. Tėvų tarpusavio santykis yra modelis visiems kitiems šeimos santykiams. Jei tėvai šilti, draugiški ir bendradarbiaujantys, tokie patys santykiai formuosis ir tarp pačių vaikų. Jei vaikas gali tikėtis supratimo ir paramos, jis jausis pajėgus ugdyti savo supratingumą artimųjų atžvilgiu, o vėliau paremti savo brolius, seseris ar žaidimų draugus. Jei tėvai priešiški ir varžosi tarpusavyje dėl dominavimo, paprastai toks pats santykių modelis formuojasi ir tarp vaikų. Jei tėvas yra dominuojantis ir nepalengviamas, o mama nuolanki ir atlaidi, „vyriškumo idealas“ gali tapti vienu iš pagrindinių elgesio modelių, ypač berniukams. Tačiau šiandieną, kai lygiateisiškumas tarp lyčių užima tokią svarbią vietą, mergaitės taip pat gali pasirinkti sekti „vyriškumo“ pavyzdžiu. Tarpusavio santykiai tarp tėvų suteikia pagrindines gaires, kuriomis vaikai gali vadovautis kurdami savo individualius vaidmenis. Jei mama dominuojanti, vaikai gali siekti panašaus reikšmingumo ją imituodami. Nuolatinė konkurencija tarp tėvų gali išprovokuoti tai, kad konkurencija taps šeimos vertybe. Bet kuris bendras bruožas, kuriuo pasižymi visi šeimos vaikai, yra šeimos atmosferos, kurią didžiąja dalimi sukūrė tėvai, išraiška.

Tėvai atveria vaikams duris išorinį pasaulį. Jie gali paskatinti vaikus atviromis akimis ir atvira širdimi eiti į pasaulį arba visa, kas nauja, pirmiausia perkošti per išankstinių nuomonių ir nepatiklumo sietą.

Šeima, tai nuolat besikeičiančių ir besivystančių žmonių grupė. Todėl ir šeimos atmosfera turi galimybę keistis. Kartais tai gali nulemti ūkiniai santykiai, kuriuose gyvena šeima, pvz.: bedarbystės atsiradimas, gyvenamosios vietos pakeitimas, karas. Vienus tai gali vesti į šeimos žlugimą, kiti tokiomis sąlygomis atras tikrąją šeimos prasmę ir poreikį būti kartu, paremti ar ieškoti paramos vienas kitame. Mirties ar sunkios ligos ištiktoje šeimoje gali įsivyrėti baimė ir nerimas, o kitą šeimą tai sutelks ir paskatins šeimos narius pozityviai ir drąsiai žvelgti į gyvenimą. Santuokos sunkumai užgula šeimą kaip grėsmingą audros debesį ir kliudo visų jos narių bendradarbiavimui bei nevaržomam sambūviui. Kiekvienas šeimos narys užima puolimo arba gynybos poziciją ir taip stengiasi įsitvirtinti. Santuokos sunkumai laikas nuo laiko ištinka kiekvieną porą, tačiau būdas, kuriuo tie sunkumai sprendžiami, daro lemiamą įtaką šeimos atmosferai.

Šeimos atmosferos pakeitimas gali būti įvykdytas visai sąmoningai: tėvai, pavyzdžiui, gali ryžtis būti draugiškesni kitiems žmonėms, ir taip užsitarnauti vaikų pagarbą, o tai vėl duotų savus vaisius.

Poveikis, kurį šeimos atmosfera turi vaiko asmeniniam vystymuisi, yra labai svarbus. Sveika šeimos atmosfera yra tai, kas šeimos narius tarpusavyje susieja. Tai iš esmės svarbu vaiko priklausymo jausmų augimui ir pasirėngimui ateityje sugyventi drauge su kitais žmonėmis, tiek darbe, tiek šeimoje. Tai yra kaip maitinanti dirva, iš kurios jėgų semiasi besivystantis jauno žmogaus sugebėjimai. Ką vaikai namuose girdi, mato, jaučia ir išgyvena, didele dalimi bus užregistruota ir pakartota, o vėliau perduota kitoms kartoms.

KAIP IŠUGDYTI PAGARBĄ TVARKAI

Žymiai lengviau padėti vaikui gerbti tvarką, kai išmokom jį gerbti tėvų reiklumą, o tėvai rodo pagarbą vaikui.

Vaikas nerodo jokios pagarbos tvarkai, jeigu jis apsaugomas nuo netvarkos pasekmių. Vaikas pradeda gerbti peilio aštrumą, po to, kai jis įsipjauna į pirštą, ugnies karštį – kai žaisdamas su ugnimi nusidegina. Jis išmoksta suprasti, kad dviratis krenta, jei neišklaikai pusiausvyros, lekiantis kamuolys pataiko į galvą, jeigu

nepasilenki. Visi šie dalykai – nepaneigiamos ir neišvengiamos tvarkos pavyzdžiai. Palenkdamas galvą taip, kad į ją nepataikytų lekiantis kamuolys, vaikas aiškiai parodo, kad jis gerbia gamtos taisykles. Jis išmoksta gyventi pagal jį supančio pasaulio taisykles ir išmoksta prisiderinti taip, kad tos taisyklės jam tarnautų.

Kalbėdami niekaip neišmokysime vaiko išlaikyti pusiausvyrą ant dviračio. Vaikas mokosi per patyrimą. Mes padedame jam, ant dviračio uždėdami palaikančius ratelius, tačiau meno išlaikyti pusiausvyrą jis turi išmokti pats. Taigi, bet kur, kur reikalinga pagarba tvarkai, vaikas turi mokytis *per patyrimą* – veiksmus, ne žodžius. Mes esame atsakingi už tai, kad uždėti palaikančius ratelius ir palaipsniui juos nuimti, kai vaiko įgūdžiai stiprėja. Mums reikia naudotis situacijomis, kurios suteikia vaikui mokymosi galimybes.

Devynerių metų Gražina sėdėjo prie stalo svetainėje ir rašė. Septynerių metų Veronika sėdėjo ant grindų ir karpė popierines lėles. Aplink ją mėtėsi popieriaus skiautės. “Kai pabaigsite, susitvarkykite, mergaitės”, praeidama pro šalį paprašė mama. “Gera!” labai nenorom išspaudė Veronika. Jos veidas sakyte sakė: “Na štai, ir vėl prasideda”. Kai mama vėl užėjo į svetainę, abi mergaitės jau žiūrėjo televizorių. Ant stalo gulėjo sujaukti popieriai, o ant grindų mėtėsi visų pamirštos popierinių lėlių skiautės. “Nepamirškite susitvarkyti”, priminė mama. “Gera!, mama”, atsakė mergaitės vienu balsu, kuriame ir vėl nuskambėjo nepasitenkinimas. Po kurio laiko mama pastebėjo, kad mergaitės valgė ir paliko savo stiklines ant televizoriaus. Grindys buvo nubarstytos trupiniais. “Dėl Dievo meilės! Kada pagaliau išmoksitės sutvarkyti savo paliktą netvarką? Tik pažiūrėkit, kaip sujaukėte kambarį!” “Gera!, gerai, mama,” suirzusi balsu atsakė Gražina. “Mes susitvarkysim.”

Po kurio laiko mama rado Gražiną gulinčią ant lovos ir skaitančią knygą, o Veronika jau žaidė lauke. Svetainę priminė sąvartyną. Mama pakvietė Veroniką ir piktai subarė: “Tuoju pat susitvarkykite! Vakare mes turėsime svečių. Jūs gerai žinot, kad šitas kambarys visada turi būti tvarkingas! Pačios padėjot man jį sutvarkyti šį rytą. Kodėl taip sunku pasitvarkyti po to, kai baigėte žaisti? Visada prieš pradėdamos ką nors naujo, turite pabaigti tai, ką pradėjot. Tai jums ne naujiena!” Mama vis labiau širdo ir negalėjo nustoti barusis. Apsiniaukusios, Gražina ir Veronika rinko daiktus, o mama įniršusi sekiojo paskui jas.

Žinoma, kad Gražina ir Veronika suprato, jog jos turi susitvarkyti ką pradėję. Tačiau jos visai negerbė mamos žodžių ir nepaisė situacijos reikalavimų. Tai, kad mama vis dar turi priminti mergaitėms susitvarkyti, rodo, kad ilgi kalbų ir moralų metai neatnešė jokios naudos. Būdamos septynerių ir devynerių metų, mergaitės vis dar neišmoko gerbti tvarkos. Tuo metu, kai mama primena joms susitvarkyti, mergaitės ją nuramina pažadais, kurių jos nei nemano laikytis, akivaizdžiai pasipiktindamos dėl priminimo.

Pagarbos tvarkai trūkumas - vienas iš dažniausių šiandieninių tėvų skundų. Panašu, kad vaikai tai naudoja kaip pasipriešinimo tėvams formą. Susidėti tvarkingai savo daiktus yra reikalavimas, kurį išreiškia visi tėvai ir kuriam priešinas dauguma vaikų. Kuo labiau mama parodo, kad jai rūpi tvarka, tuo labiau ją veikia ir žeidžia jos vaikų pasipriešinimas.

Tvarką vaikas turi priimti kaip savo laisvės dalį. Kur vyrauja netvarka, ten visi praranda laisvę.

Tai rodo abipusės pagarbos trūkumą. Pagarba mergaitėms reiškia, kad mama negali joms primesti savo požiūrio. Pagarba sau, kaip mamai, reiškia, kad ji netvarko mergaičių sukeltos netvarkos, nebėgioja paskui jas ir nesileidžia padaroma jų tarnaitė, kuri atliktų darbus už mergaites. Tačiau mama gali paskatinti mergaites gerbti tvarką. Kaip gi tai įmanoma? Mama gali pasakyti, ką *ji* ketina daryti.

Jei mama randa nevietoje padėtus mergaičių daiktus, ji gali juos surinkti, kadangi išmėtyti daiktai trukdo praeiti. Tačiau tai daro sau, ne mergaitėms. Todėl tik ji ir žino, kur padėti daiktai, kadangi ji juos surinko. Kaip gi mergaitės gali sužinoti, kur dingę jų daiktai, jei jos pačios jų nesusitvarkė? Taip mama gali būti reikli ir tuo pačiu išlikti draugiška. Tai - ne bausmė. Tai logiškas rezultatas to, kad daiktai nesudėti į savo vietas. Jei nepasidedi savo daiktų, nežinai, kur jie dingsta. Popierinės lėlės, kaip ir pieštukai su popieriumi dingsta. Kadangi stiklinės ir lėkštutės taip pat nepadedamos į vietas, galima susitarti, kad daugiau svetainėje užkandžiauti nebus galima. Visa tai gali būti daroma su gera nuotaika ir be jokio keršto. Tam net nereikia įprastų “tiradų” žodžių. Jokių būdu tai neturi atrodyti kaip bausmė ar kerštas.

Mergaitės kiek tik nori gali būti netvarkingos, savo kambaryje. Mamai nereikia rūpintis netvarka, kurią vaikai palieka savo kambaryje, tačiau ji gali padėti jiems pajusti netvarkos pasekmes. Vietoj to, kad jaustis sutriuškinta, kai negali priversti mergaičių susitvarkyti, mama gali atsisakyti bendradarbiauti su jomis, kai, tarkim, reikia keisti lovų baltinius ar susitvarkyti, kai kambarys tampa nebepraeinamas. Mergaitės tokios laisvės labai greitai atsikąs, ypač kai jos negalės susirasti savo kojinių ar bliuzelių. Kad padėti vaikams išvengti bejėgiškumo jausmų prieš visa apimančią netvarką, mama gali pasiūlyti savo pagalbą tvarkantis kambarį, vieną kartą savaitėje, jei mergaitės *nori* pagalbos. Kai ji *kartu* su mergaitėmis tvarko jų kambarį, ji turi susilaikyti nuo bet kokių pastabų apie netvarką – jokių komentarų, panašių į: “Tik pažiūrėkit, kaip siaubinga, kaip jūs iki šiol ištvėrėte” ir kitų. Visi pokalbiai turi būti malonūs ir jaukūs, bet kokia tema, tik ne apie netvarką. Palaipsniui, kai mergaitės įsitikins, kad netvarka nepykdo mamos, ir kad ji atsisako žaisti tokį įdomų žaidimą “kas nugalės”, tada jos gali pačios nuspręsti, kad gyventi tvarkoje yra patogiau. Jei jų netvarkingumas likusioje namų erdvėje nelieka be pasekmių ir palikti daiktai kažkur dingsta, gal būtų jos labiau stengsis savo daiktus pasidėti į vietas.

Trijų metų Justė paliko savo triratuką ant keliuko. Mama riktelėjo jai, kad toji patrauktų triratuką į kiemą. Justė nepaklausė mamos ir toliau sau žaidė smėlio dėžėje. Mama piktai sugriebė mergaitę, sudavė jai per užpakalį ir nuvedė ją prie triratuko. “Aš sakiau tau, kad turi pasidėti triratuką, kai su juo nevažinėji! Ir aš nejuokavau.” Mama paėmė į vieną ranką triratuką, į kitą – verkiančią Justę.”

Mamos mušimas neišmoko Justės jausti poreikį tvarkai, vietoj to, taip ji paskatina nepasitenkinimo ir pasipriešinimo jausmus. Daug veiksmingesnis yra ramus reiklumas. Mama gali paimti triratuką ir padėti jį tokioje vietoje, kur trimetė sunkiai gali pati pasiekti. Kai mergaitė vėl norės triratuko, mama gali pasakyti: „Man labai gaila, bet kadangi tu jo nepasidėjai pati, dabar negali juo važinėti. Galėsi vėl pabandyti vakare.“ Tokie žodžiai suteikia Justei vilties, kad jei ji kitą kartą pati pasidės triratuką, ji galės pati jį pasiimti. Arba mama gali ramiai paimti dukrą už rankos ir abi gali nuvežti triratuką į vietą.

Vienuolikmetis Kostas labai dažnai vėluodavo grįžti vakarienės. Kadangi jis užsižaidžia su draugais kamuoliu, kad mama jam visada atleidžia. Kai jis grįžta, ji pašildo jam vakarienę ir laukia, kol jis pavalgys, kad galėtų sutvarkyti virtuvę.

Kostui pavyko! Mama – jo atsidavusi tarnaitė, kuri mielai jam tarnauja. Jis mano, kad tokio rūpesčio jis užsitarnavo. Tačiau jis nejaučia jokios pagarbos tvarkai, kadangi iš jo nieko nereikalaujama. Jis išmoko, kad santykiai su draugais, sportiniai žaidimai ir sveika veikla, kuri ugdo stiprų kūną yra vertybės, kurias jo mama aukština. Dėl kokios priežasties jis turėtų gerbti vakarienės laiką? Vakarienė gali būti pritaikoma pagal jo norus.

Kosto sveikas kūnas ir jo santykiai su draugais yra svarbūs. Tačiau jie nepatirtų jokio nuostolio, jei jis dar ir išmokytų gerbti tvarką. Mama gali pasakyti Kostui, kad vakarienė bus paruošta šeštą valandą ir ji nepateiks jos vėliau. Jis turi pasirinkti – ar jis nori, ar ne būti namie laiku. Tai gali tapti jam svarbu, tik tada, jei mama nerodys susirūpinimo jo maitinimu.

Mamai sunkiai sekėsi keturių metų Dalę išmokyti susitvarkyti. Šeima, kurioje augo ir keturiolikos mėnesių Karolis, gyveno mažame bute. Vieną vakarą, po to, kai mama apsilankė šeimos konsultavimo centre, ji su savo vyru aptarinėjo, tai, ką išgirdo. Tėtis sutiko su kartu išbandyti naujus auklėjimo metodus. Kitą rytą, Dalė „išsinėrė“ iš pižamos ir numetė ją ant grindų, aplink, kaip įprasta, mėtėsi žaislais. Jau įsidienojus mama paklausė: „Gal norėtum susitvarkyti savo daiktus?“ „Ne.“ „Gerai, bet kaip tu praleisi dieną, nesusidėjusi savo daiktų?“ „Puikiausiai!“, sušuko Dalė. „Gerai, ar galėčiau ir aš puikiai praleisti dieną ir nieko nesitvarkyti?“ „Žinoma“, atsakė Dalė, gūžteldama pečiais. Visą likusią dienos dalį mama visa, ką paimdavo, palikdavo ne savo vietoje. Nepaisant to, ji kaip visada žaidė ir kalbėjosi su Dale. Ji pasiūlė Dalei peržiūrėti visus jos rūbelius, kad atrinkti tuos, kuriuos reikia pataisyti. Dalė prisijungė ir jos smagiai darbavosi kartu. Tačiau mama paliko visus mergaitės rūbus ant jos lovos. Karolio rūbai, žaislai ir buteliukai taip pat mėtėsi kur papuolė. Kai tėtis grįžo namo, butas buvo neatpažįstamas. Jis numetė savo palatą ant lėlių vežimėlio, pakabino savo kaklaraištį ant liustros, nusiavė batus ir juos paliko vidury kambario. Tada, kaip įprasta, sėdo žaisti su vaikais. Jis elgėsi taip, lyg nieko neįprasto būtų nepastebėjęs. Kol virė vakarienė, mama maitino Karolį. Stalas buvo nukrautas Dalės popieriais, kreidelėmis ir piešiniais, tad nebuvo kur padengti vakarienės. Mama nuėjo į svetainę ir pradėjo skaityti laikraštį. „Kaip su vakariene, mama?“, po kurio laiko paklausė tėtis. „Ji paruošta“, atsakė mama. „Tai kaip, gal sėskim valgyti?“ „Negalim“, iš po laikraščio atsakė mama. „Kodėl?“ „Nėra kur padėti indų“. Tėtis atsisėdo skaityti laikraščio. „Aš alkana, mama“, pasakė Dalė. „Ir aš“, atsakė mama. Dalė tyliai apsižvalgė, nuėjo į virtuvę, pažiūrėjo į stalą, tada grįžo į svetainę. Minutėlę jis pastumdė koją savo kaladėles ir sugrįžo į virtuvę. Mama su tėčiu toliau skaitė laikraščius, gerai žinodami, kad Dalė tvarko stalą. Gana greitai ji sugrįžo ir tyliai pasakė: „Mama, mes turime ant ko valgyti dabar“. Mama iš karto padengė stalą vakarienei ir jie linksmai besišnekučiuodami pavalgė.

Kai Dalė susiruošė miegoti, ji niekur negalėjo surasti savo pižamos. „Man labai gaila, kad negali jos surasti, meilute“. „O kaip aš miegosiu, kai ant mano lovos visi šitie daiktai?“ pareikalavo mergaitė. „Bus nepatogu, ar ne?“ „Mama, man visa tai nepatinka“, prapliupo ašaromis Dalė. „Ką mes galėtumėm padaryti?“ paklausė mama. „Gal geriau viską sutvarkykime“, atsakė dukra.

Trys dalykai padėjo pasiekti sėkmę. Pirmas: mama išliko draugiška ir maloni. Antras: ji nepradėjo pamokslauti ir iš viso stengėsi kuo mažiau kalbėti apie tai, kas vyksta. Tačiau ji kalbėjo apie visa kita. Trečias ir svarbiausias: mama tikėjo, kad pati situacija gali pamokyti vaiką. Ji neturėjo jokio paslėpto ketinimo *priversti* Dalę susitvarkyti, nei noro atkeršyti.

Tokias sukurtas situacijas reikėtų naudoti kuo rečiau. Jos vertė tame, kad netvarkos rezultatus patiria visa šeima. Situacija nustotų taip efektyviai veikti, jei būtų kartojama per dažnai.

Kitas metodas, padedantis išmokyti vaikus susitvarkyti savo paliktus daiktus: reikia turėti didelę dėžę, į kurią patenka visi daiktai, kurie palikti ne savo vietoje. Mama surenka viską, ką randa ant savo kelio, tačiau ne tai, ką vaikai palieka savo kambaryje. Viskas, pradėdant nuo trintukų iki žaislų, patenka į dėžę. Savo daiktų „žvejyba“ dėžėje gali būti gana nemalonių dalykų.

Jei vaiko kambarys tampa pernelyg sujauktu, mama gali paprasčiausiai atsakyti užsukti į jį. Kai išplauti rūbai suruošti, mama jų nenuneša į vaikų kambarį, o palieka kur nors kitur, nes jai nepatinka eiti į tokią netvarką. Be to, iš kur ji gali žinoti, kur padėti švarius drabužius?

Mūsų vaizduotė gali padėti mums surasti draugiškų būdų, padedančių mums išmokyti neversti vaikų paklusti ir tuo pačiu patirti netvarkos pasekmes.

Kai vaikai visiškai nejaučia poreikio tvarkytis, neretai tai rodo, kad santykiai tarp vaikų ir tėvų yra išties pašliję. Tokiais atvejais vien loginių pasekmių taikymas nepadės. Tėvams reikia numatyti, kaip jie taisyks savo santykius su vaikais.

POKALBIS SU VAIKU

Tėvai daro labai didelę įtaką vaiko vystymuisi rodydami pavyzdį, bendraudami su kitais žmonėmis ir vaiku. Jei vaikas jaučia, kad su juo elgiamasi rimtai, mandagiai ir supratingai, kaip ir su suaugusiais, jam tampa savaime suprantama, kad ir su kitais reikia elgtis pagarbiai. Deja, dar ir šiandien, taip pat kaip prieš šimtmečius, į vaikus dažnai žiūrima kaip į antrarūšius piliečius, kuriems reikalinga suaugusių malonė arba nemalonė. Jie baudžiami, ant jų šaukiama, jiems grasinama, jie maloniai prišnekinami, kišamasi į jų asmeninį gyvenimą, tuo tarpu, kai su suaugusiais panašiose situacijose susitariama draugiškai.

Mano pašnekovo noras bendrauti, man ką nors pasakyti priklauso nuo to, ar aš sugebu klausyti, suprasti jo siunčiamą žinią taip, kaip jis galvoja. Jei man nepakankamai aišku, turiu būti atviras ir pasitikslinti, kad geriau jį suprasčiau.

Paprastai suaugusieji tiek daug laiko sugaišta kalbėdami patys, kad jiems nepavyksta įsiklausyti, ką sako vaikai. Mes linkę manyti, kad žinome, ką vaikai nori pasakyti, net nesiklausydami jų.

Mūsų vaikai labai puikiai geba įvertinti įvairias situacijas. Jie gali pasiūlyti ištis protingų sprendimų. Jie netgi turi skirtingą nei mūsų požiūrio tašką, kuriuo mes puikiausiai galime pasinaudoti.

Labai dažnai vaikai supranta ir gali pasakyti, ką mes darome ne taip. Tuo tarpu mes įsitikinę, kad teisę pasakyti apie kitų netinkamą elgesį turi tik suaugusieji. Mūsų išdidumas dažnai mus apsaugo nuo įsiklausymo į vaikus. Kiek daug išminties mes galėtumėm pasisemti iš vaikų jautrumo, jei tik vertintumėme juos kaip sau lygius ir iš tiesų įsiklausytumėm.

Retas kuris iš tėvų moka kalbėtis su vaiku. Dažniausiai paaiškėja, kad tėvai kalba vaikui, o ne su vaiku. Nors jie tai daro draugiškai, nepaisant to vaikas girdi moralą. Labiausiai sugebėjimas kalbėtis su vaikais susijęs su sugebėjimu juos gerbti, netgi tais atvejais, kai nuomonės išsiskiria. Vaikai turi savo nuomonę, savo įsitikinimų sistemą ir savo požiūrio tašką. Kai vaikai nesutinka su mūsų nuomone, mes pernelyg dažnai tai vertiname kaip nepaklusnumą ar maištą. Tuo tarpu patys stengiamės priversti vaikus išgirsti tai, ką mes galvojame. Svarbu įsisąmoninti, kad mūsų požiūrio taškas yra *ne vienintelis*.

Stengdamiesi padėti savo vaikams pritapti prie visuomenės ir būti jai naudingais mes labiausiai išlošime, jei nuoširdžiai stebėsime ir stengsimės suprasti, ką jie galvoja. Tai iš tiesų nesunku padaryti, ypač kol vaikai maži – jie taip nori išreikšti savo nuomonę. Žinoma, jei mes kritikuosime jų nuomonę, patarinėsime ir parodysim, kad jie mąsto klaidingai, vaikai greitai išmoks apsaugoti savo mintis nuo suaugusiųjų nemalonaus atsako. Taip pamažu uždarysime tarpusavio bendravimo duris. Kita vertus, jei mes laisvai priimame vaikų mintis, tyrinėjam jas kartu su vaiku, galvojame kartu su vaiku apie galimas pasekmes, nuolat užduodam tokius klausimus, kaip: “Kas tuomet gali atsitikti?”, “Kaip tada tu jausiesi?”, “Kaip jausis kiti žmonės?”, tada vaikas pajus realią naudą kartu su tėvais spręsti kylančias problemas.

Mums reikia būti ypatingai jautriais, kai sužinome, kad vaiko požiūris skiriasi nuo mūsų požiūrio. Jei tik mes pasakysime ką nors, dėl ko vaikas jausis nepilnavertis taip galvodamas, mes iš karto užkirsime kelią mūsų atviriems pokalbiams. Tai nereiškia, kad mes turime sutikti su viskuo, ką sako vaikas. Mes turime teisę nesutikti, tačiau ir vaikas turi teisę į savo nuomonę ir galima sutarti, kad abi pusės palauks ir kartu pažiūrės, kas iš to išeis. Lygiateisiškuose santykiuose kiekvienas turi turėti galimybę pervertinti savo įsitikinimus, stebėdamas jų praktinius rezultatus.

Būtų juokinga tikėtis, kad vaikas siūlys tik “teisingas” mintis. Sakydami vaikui, kad jis klysta, o mes žinome, kas yra teisinga, niekaip nepaskatinsime jo išsikalbėti (tas beje tinka ir mums patiems). Klausytis vaiko, tai reiškia suprasti jo asmeninę logiką. Pagalba vaikui – tai atradimas, kad egzistuoja ir kitokie požiūriai, kurių privalumų gal būt jis anksčiau neįvertino.

Vyresni vaikai ir jaunuoliai kartais būna labai uždari. Jie per dažnai patiria, kad tėvai juos maitina pamokslais arba primeta sprendimus, kurie vaikams nepriimtini. Todėl paaugliai pratrūksta tik konfliktuose, trankydami duris pasitraukia iš suaugusiųjų zonos ir laukia, kol atlėgs susijaudinimas. Tačiau visada viduje lieka dalis nuodų. Jei tėvai sugeba rasti kelią į vaiko jausmus, pasmerkdami veiklą, bet nežemindami veikėjo, šie nuodai gali būti perdirbti. Žinoma, reikia daug jautrumo, reikia pasirinkti tinkamą akimirką ir nesibrauti į vaiką, jei jis pats nenori kalbėti.

Kai mums nepavyksta kartu su vaiku aptarti esamas problemas, kai mums nepavyksta leisti jiems išsakyti savo mintis ir įsiklausyti į jas, tada vaikai iš tiesų daro tai, kas jiems patinka ir mes prarandame bet kokią įtaką jų elgesiui.

Kalba gali būti palaima, bet ji gali būti ir prakeikimas, kai ją netikusiai vartojame. Bendradarbiavimą reikia užsitarnauti, jo neįmanoma išsireikalauti. Todėl pasistenkime mažiau kalbėti ir daugiau veikti, tuomet atrasime, kad mes vis dažniau savo žodžius galime įterpti ten, kur jie skambėtų draugiškai ir padėtų kurti malonią atmosferą.

VAIKO PADĖTIS ŠEIMOJE

Mes, tėvai, vis randame progų stebėtis, kad mūsų vaikai, kiek jų bebūtų, yra labai skirtingi. Jie yra savitos asmenybės, skirtingai jaučiančios, veikiančios savitu būdu, iššaukiančios skirtingą šeimos narių poziciją ir elgesį. Ir tuo pačiu jie visi turi tą patį tėtį ir tą pačią mamą, gyvena toje pačioje šeimos atmosferoje, patiria tą

patį tėvų auklėjimo stilių. Šį skirtingų asmenybių formavimąsi galime geriau suprasti, kai stebime vaikus atsižvelgdami į jų padėtį tarp brolių ir seserų.

Vargu, ar yra kitas dalykas taip pakeičiantis jaunos poros kasdieninį gyvenimą, kaip pirmojo vaiko gimimas. Moteris tampa mama, vyras – tėvu, jie įgyja visiškai naujus vaidmenis, kurie pakeičia ir jų tarpusavio santykius. Kūdikis ateina iš motinos kūno saugumo ir neturi jokio supratimo, į kokią situaciją jis gimė. Jis ateina į pasaulį toks nebrandus, kad jam reikia nemažai pastangų susigaudyti šioje civilizuotoje aplinkoje. Pirmiausia, jam reikia daug dėmesio, ir tėvai pasiruošę jį jam skirti. Tai pilnai atlieka du globojantys asmenys, ir galima pasijausti “pasaulio bamba”. Mažylis vis labiau pažįsta savo aplinką ir pagal tėvų elgesį daro savas išvadas apie pasaulį. Kadangi jis pirmiausiai jaučia jų meilę atidumą (nekalbant apie išimtinus aplaidumo atvejus), savo ypatingą vietą šeimoje jis gali suprasti kaip kažką labai malonaus. Žinoma, jei jis ilgesnį laiką liks vienturčiu, vėl ir vėl bus priverstas pasijusti kaip nykštukas tarp milžinų. Taip galima susiformuoti požiūrį: “Aš esu laimingas, nes esu dėmesio centre.” arba “Aš esu toks mažas, kad man visada reikalinga kitų pagalba.”, arba dar: “Suaugę turi visą valdžią, kaip aš prieš juos išsilaikysiu?”, arba “Dideli gali viską, o aš – nieko.”

Kai gimsta kitas vaikas, pirmasis dar tvirčiau laikosi savo susidaryto požiūrio taško. Kadangi jis dažniausiai buvo suaugusiųjų prižiūrimas ir yra pratęs prie jų dėmesio ir pagarbos, todėl nemato pagrindo nereikalauti mamos patarnavimų, kurie jai irgi visada teikdavo daug pasitenkinimo.

Vienturtis tiek gerą, tiek blogą tėvų įtaką gauna “nepraskiestą”. Jis niekada netampa nukarūnuotas, tačiau turi ir mažiau progų dalyvauti vaikų pasaulio struktūroje, kuri suranguota pagal amžių.

Antrojo vaiko gimimas vėl labai reikšmingai pakeičia šeimos situaciją. Mama savo dėmesį ir laiką turi dalinti dviem vaikams ir sutuoktiniui. Pirmagimis išgyvena jausmą, kad jis neteko reikšmingumo. Šis jausmas priklauso ne tik nuo to, kaip sėkmingai mama tvarkosi su savo užduotimis, bet ir nuo to, kaip tai priima vaikas. Vis dėlto vyresnysis vaikas jaučiasi “nukarūnuotas” ir padaro savas išvadas. Jis gali pasirinkti įvairius kelius: jei, nepaisant visko, jis jaučiasi vertinamas, ir jaunėlis jam suteikia galimybę, tai jis mėgins pasinaudoti savo “didumu” ir būti mažyliui gynėju bei pagalbininku. Tačiau jei jis mano praradęs vietą, tai mėgins visomis priemonėmis atgauti mamą ir neretai tai darys nemaloniais būdais. Iš vyresniųjų vaikų vėliau neretai užauga žmonės, kurie atsiduria ekstremaliose gyvenimo pusėse: sudėtingi vaikai dažniausiai būna pirmagimiai, tačiau ir daugelis žymių žmonių gimė pirmaisiais.

Antrasis vaikas, ateidamas į šį pasaulį, šeimoje atranda visiškai kitą situaciją: nuo pat pradžių jam tenka dalintis savo reikšmingumu su seserimi ar broliu ir todėl jis anksti išmoksta bendradarbiauti. Kita vertus, nuo pat pradžių šalia yra kitas vaikas, kuris jam amžinai “nušluosto nosį”, ir mažasis iš visų jėgų stengiasi jį pavyti. Dažnai antrasis vaikas yra talentingesnis ir sėkmingesnis, nes jis anksti pradeda lyginti save su kitais ir kitais sekti. Šeimoje pirmasis ir antrasis vaikas paprastai būna skirtingiausi, tai – lenktynių išraiška. Kadangi antrasis vaikas tikslus sau kelia ne pagal amžių, jis turi išgyventi daugiau nesėkmių ir gali labai save nuvertinti.

Atsiradus trečiajam vaikui taip pat pasikeičia visas šeimos paveikslas. Jei antrasis buvo pirmagimiui priešininkas, tai dažnai galima pastebėti, kad trečiasis atsiranda pačiu laiku kaip sąjungininkas. Tuo būdu vidurinysis vaikas išstumiamas: “Taip jam ir reikia”, galvoja pirmagimis, “kodėl jis man gadino gyvenimą”. “Suspausto sumuštinio viduriu” tapęs antrasis vaikas greitai pajaučia savo nemalonią padėtį. Jis išstumiamas iš pasigėrėtinos kūdikėlio vietos ir negauna vyriausiojo privilegijų. Tačiau kaip ir visada, kai kalbame apie žmogaus elgesį – viskas gali būti ir kitaip. Visai įmanoma, kad antrasis vaikas lenktyniaudamas su vyresniuoju įgyja daug drąsos, kuri sustiprina jo savo vertės jausmą. Tuo pačiu, kaip mes matėme, jis įgudęs bendradarbiauti, o šie abu faktoriai padeda jam gerai jaustis ir net pasinaudoti savo padėtimi. Šių savybių dėka jis gali laimėti ir kitus palikti šešėlyje.

Jaunėlis vaikas niekada nepatiria, ką tai reiškia būti nukarūnuotam. Jis lieka mažiausiu, galbūt labiausiai išlepintu ir kartu jaučiasi nepasiruošęs pasitikti pavojus, kuriuos atneša lepinimas: jis mėgina priversti vyresniusius jam patarnauti ir jaučia turįs bendruomenėje vietą tik tada, kai yra lepinamas. Kad tai neskatina ypatingų pasiekimų, aišku kaip ant delno. Taigi, kitų atidumą jis mėgina laimėti savo mielumu, galbūt savo žavesiu arba jaudinančiu bejėgiškumu. Kadangi jaunėlis mato prieš save įvairius bėgikus, jis gali irgi įsitraukti į lenktynes su šūkiu: “Nors aš ir mažas, bet – oho.”

Suprantama, kad ir kiekvieno vaiko lytis turi reikšmės jo padėčiai vaikų eilėje. Pagalvokime apie jauniausią berniuką augantį vien tarp mergaičių: jis vos gali apsiginti nuo įvairios mielos motiniškos globos. Taip pat mergaitė, auganti tik tarp berniukų, vien savo lyties dėka gali mėgautis išskirtine padėtimi. Vaiko mirtis ar persileidimas gali ilgam likti reikšmingu įvykiu, jei tėvai gedi prarasto vaiko ar baiminasi dėl likusių vaikų, taip suteikdami mirusiam vaikui nerealistiškos svarbos. Brolių ir seserų amžiaus skirtumas taip pat vaidina ne mažesnę rolę.

Kiekvienas vaikas, kurį mes dabar matėme, mėgina šeimoje nučiuoti **savo** vietą, kurioje jis jaučiasi mylimas tėvų ir visų kitų paisomas. Jei jis įsitvirtino tam tikroje rolėje, kiti šeimos nariai yra suinteresuoti, kad joje ir liktų, nes tai palengvina orientaciją. Vaikas nėra šeimos įtaką auka, jis aktyviai ir kūrybiškai veikia drauge su kitais formuodamas savo šeimą.

Kadangi vyriausias vaikas ilgesnį ar trumpesnį laiką gyveno vienas su suaugusiais, jis perims daug jų pavyzdžių ir ateityje dažnai mėgins juos ginti kaip tradicijas. Vidurinysis vaikas, kuris smarkiai ieško savito kelio ir ypatingos vietos, norėtų vystytis naujesniu keliu, galbūt apeidamas, o gal oponuodamas šeimos

susitarimams. Jaunėlis vaikas leidžiasi nešamas kitų, supuojamas šeimos įvykių. Mūsų visuomenei vienodai reikalingi visi šie tipai: mes džiaugiamės tais, kurie tęsia mūsų susitarimus ir tradicijas, mums reikalingi tie nenuoramos, kurie tai šen, tai ten ką pakeičia ir džiaugiamės kompanionais, kurie su pasitikėjimu įsijungia į jiems siūlomą reikalą.

BAUSMĖS IR APDOVANOJIMAI

Mama susidomėjo, kodėl namuose tapo taip tylu, ir nusprendė pasižvalgyti. Dviejų su puse metų Aleksas vėl kimšo tualetinį popierių į klozetą. Aleksas jau keletą kartų gavo lupti, kad daugiau taip nedarytų. Supykusi mama sušuko: “Kiek kartų turėsiu tave už tai lupti?” Ji pagriebė Aleksą, numovė kelnes ir sudavė per užpakalį. Vėliau, tą patį vakarą, mama pastebėjo, kad klozetas *vėl* prigrūstas tualetinio popieriaus.

Kodėl Aleksas, tiek kartų jau gavęs už tai lupti, vėl elgiasi netinkamai? Ar gi jis per mažas, kad suprastų? Toli gražu. Aleksas gerai supranta, ką jis daro. Jis tyčia elgiasi netinkamai. Žinoma, jis nežino kodėl! Tačiau jo elgesys mums sufleruoja priežastį. Jo tėvai sako: “Ne, tau negalima taip elgtis.” Jo veiksmai sako: “Aš jums įrodysiu, kad, nepaisant visko, aš galiu!”

Jei bausmė padėtų sustabdyti Aleksą, užtektų vieno karto. Daugybė mušimų nedavė jokie rezultato. Kodėl taip atsitinka?

Pastaraisiais dešimtmečiais, keičiantis socialinėms struktūroms, mūsų gyvenime atsirado daugiau demokratijos. Kadangi neatsiejama demokratijos dalis yra lygiavertiškumas, tėvai daugiau jau nebegali vadovautis autokratiškais metodais. Autokratiškų metodų pagrindas – dominavimas: vienam žmogui paklūsta kitas. Tokio dominavimo negali būti tarp lygiaverčių žmonių. Dominavimas – tai jėgos ar valdžios panaudojimas tam, kad paklustų kiti. Jį reikėtų pakeisti lygiaverčiais įtakos metodais.

Bausmės ir apdovanojimai yra autokratinė socialinių santykių dalis. Autokratinė pozicija leidžia mėgautis dominavimu ir suteikia privilegiją dalinti bausmes ar apdovanojimus kitiems, pagal jų nuopelnus. Tai privilegija spręsti, kas nusipelnė apdovanojimo, o kas – bausmės. Kadangi autokratinėje sistemoje valdžia yra neginčijama, jos nuosprendžiai priimami kaip neatsiejama gyvenimo dalis. Tokioje sistemoje augę vaikai stebėdavo, laukė ir vylėsi, kada ateis ta diena, kai jie taps privilegijuotais suaugusiais žmonėmis. Šiandien visa mūsų socialinė struktūra pasikeitė. Vaikų socialinis statusas prilygo suaugusiems ir mes daugiau jau nebegalime mėgautis pranašesne pozicija. Mes jau nebegalime valdyti savo vaikų, ir *jie* tai žino, nepriklausomai nuo to, ar *mes* tai žinome, ar ne. Vaikai jau nebepripažįsta suaugusiųjų kaip pranašesnės jėgos.

Turime pripažinti, kad beprasmiška stengtis vaikams primesti savo valią. Kiek kartų bebaustumėm vaikus, tai nepadės priversti jų paklusti ilgam laikui. Šiandienos vaikai pasiryžę iškentėti bet kokias bausmes, siekdami savo teisių pripažinimo. Sutrikę tėvai vis dar tikisi, kad bausmė *galų gale* atneš rezultatų, nesuvokdami, kad jų taikomi metodai nepadės pasiekti vaikų paklusnumo. Geriausiu atveju bausmė padeda trumpam. Kai tą pačią bausmę reikia vėl ir vėl kartoti, akivaizdu, kad ji neveiksminga.

Bausmės tik stiprina vaiko pasipriešinimą ir nepaklusnumą. Aleksas, dar būdamas toks mažas, jau pradėjo eiti nepaklusnumo ir pasipriešinimo keliu.

Šešiametė Rita visą rytą buvo prastos nuotaikos ir atsikalbinėjo. Ji atsisakė valgyti pusryčius. Mama ją apibarė. Tada Rita susipešė su keturmete seserimi. Mama jai liepė eiti į savo kambarį ir būti ten pusę valandos. Tada Rita išrovė gėles iš vazonų. Mama ją apibarė ir pagrasino diržu. Rita pririšo kaimynų katiną prie skalbinių virvės ir vos jo nepasmaugė. Mama liepė Ritai pasėdėti ant kėdės virtuvėje. Galiausiai Rita ant žemės išpylė savo priešpiečių pieną. Tada mama nusitempė Ritą į jos kambarį, gerai įkūrė į kailį ir liepė jai likti ten visą popietę. Po valandos namuose įsiviešpatavo tylą. Mama pagalvojo, kad Rita užsnūdo ir žvilgtelėjo į jos kambarį. Ji apstulbo pamačiusi, kad Rita, kiek galėjo pasiekti, sukarpė juostomis vonios užuolaidas. Apimta siaubo, mama suriko: “Rita! Ką man su tavim daryti?”

Už savo “žygdarbių” Rita slepia savęs nuvertinimą. Jos elgesys sako: “Tu mane pastebi bent jau tada, kai aš esu bloga.” Kai mama skiria vieną bausmę po kitos, Rita pagaliau savo elgesiu sako: “Jei tu turi teisę mane skaudinti, aš turiu lygiai tiek pat teisių skaudinti tave!” Kerštas ir noras atsisteisti įgauna netikėtą pagreitį. Kuo labiau mama Ritą baudžia, tuo labiau Rita nori atsisteisti. Toks bausmės rezultatas. Deja, vaikai yra žymiai atsparesni ir ištvermingesni už suaugusiuosius. Jie pajėgūs suaugusiuosius sutriuškinti šioje kovoje. Tada suaugusieji praranda kantrybę ir apimti visiškos nevilties sušunka: “Aš nežinau ką daryti!”

Bausmės ir tokias mintis kaip: “arba tu man paklusi, arba...” laikas pakeisti abipuse pagarba ir bendradarbiavimu. Nors vaikai daugiau jau nėra silpnosniojo vietoje, jie vis dar yra nepatyrę. Jiems būtinas suaugusiųjų vadovavimas. Geras vadovas moka įkvėpti ir paskatinti savo pasekėjus elgtis taip, kad visiems būtų gerai. Tokiais vadovais turi būti ir tėvai. Vaikai paklus mūsų vadovavimui, jei žinos, kad mes gerbiame juos kaip sau lygius, turinčius lygiai tokią pačią teisę pasirinkti, ką jiems daryti toliau.

Vaiko orumas yra labai pažeidžiamas, kai vaikas pervargęs. Nedaug kas telieka ir iš mamos orumo po visų skausmingų “procedūrų”, ypač jei po viso to ji jaučiasi kalta.

Mes, tėvai, galime išmokyti paskatinti vaiką taip, kad jis jaustų norą elgtis tinkamai. Mes galime sukurti abipusės pagarbos ir supratimo kupiną atmosferą ir suteikti vaikui galimybes mokytis gyventi santarvėje su

kitais. Mes turim sukurti tokias mokymosi situacijas, kuriose netrukų pagarbos vaikui ar sau pačiam. Ir visa tai mes galime padaryti nedemonstruodami savo jėgos, nes jėga išprovokuoja pasipriešinimą.

Gali taip atsitikti, kad, besimokydami naujų auklėjimo metodų, mes būsimė išprovokuoti vėl griebtis bausmės ar vaiko mušimo. Turime nuoširdžiai prisipažinti, kad taip mes atsikratome susikaupusios įtampos, ir neapgaudinėti savęs, kad mes vaiką baudžiame “vardan jo gerovės”. Gali būti, kad vaikas iš tiesų prašėsi nubaudžiamas. Vaiko provokuojantis elgesys yra jo tikslo dalis, kuriuo vaikas arba siekia įrodyti, kad jis yra “blogas”, arba nori mus įtraukti į kovą, arba trokšta atsisteiti už ankstesnes nuoskaudas. Jei mes baudžiame vaiką, pritariame jo ketinimams ir pakliūvame į spąstus, kaip ir buvo tikėtasi. Deja, visi mes žmonės ir nei vienas iš mūsų nėra tobulas. Kartais visi mes elgiamės kaip žmonės, o ne vaikų auklėtojai. Geriausia, ką galime padaryti – nusišypsoti savo silpnumui ir eiti toliau, kitą kartą stengdamiesi elgtis protingiau. Mums reikia išdrįsti pripažinti sau, kad esame netobuli. Kai vaikas nuolatos mus sutriuškina, galbūt mes turime teisę džiaugtis nors trumpomis pergalės akimirkomis ir mums nereikia po to jaustis kaltiems. Kaltės jausmas – tai prabanga, kurią vargu ar galime sau leisti. Tokiomis akimirkomis mes sakome sau: “Taip, aš jam sudaviau. Manau, kad esu neteisus. Tačiau kadangi jaučiuosi kaltas, aš iš tikrųjų ne toks jau blogas tėvas.” Stebėtina, tačiau nuoširdus prisipažinimas: “Žinoma, aš jam sudaviau. Jis pats to prisiprašė. Žinau, kad toks auklėjimo metodas bevertis, tačiau jis *man* padėjo pasijusti geriau.” – įkvepia mums drąsos ir suteikia įsitikinimą, kad mes *galime* susitarti su vaiku.

Aštuonerių metų Benui mama davė keletą litų ir paprašė nueiti į duonos kepyklą, kol ji apsipirks prekybos centre. Kai jie vėl susitiko lauke, mama paprašė atiduoti jai grąžą. “Kodėl tu prašai iš manęs grąžos?” piktai suniurnėjo Benas. “Kodėl? Benai, man reikia grąžos.” Supykęs berniukas supylė grąžą į mamos saują. “Nesuprantu”, suniurnėgė jis. “Juk aš tau padariau paslaugą, ar ne?” Sutrikusi mama pasižiūrėjo į sūnų. “Taip, tu padarei man paslaugą.” Kai jie ėjo link automobilio, kiekviena Beno kūno dalelė rodė, kad jis yra įsižeidęs.

Vaikų apdovanojimas už gerą elgesį, kaip ir bausmės, žalingai veikia jų įsitikinimus. Čia taip pat trūksta pagarbos. Mes “apdovanojame” menkesnius už save už mums padarytas paslaugas arba gerus darbus. Kai yra tarpusavio pagarba tarp lygių žmonių, darbas dirbamas todėl, kad jį reikia padaryti, o pasitenkinimą suteikia harmonija, kuri tvyro tarp žmonių, kai darbą jie daro kartu. Lygiai kaip jį dirbo Benas ir jo mama. Tačiau Benas nesupranta, kad jo darbas reikalingas visos šeimos gerovei. Jis sutelkęs dėmesį į save. Todėl jis įsižeidė, kai jo klausimas: “o kas man už tai?” nesulaukė jokio atgarsio. Koks sukrėtimas! Ir koks ribotas Beno požiūris. Jo įgimtą siekį prisidėti prie bendrų tikslų nustelbė klaidingas įsitikinimas, kad jis reikalingas tik tuomet, jei jam atsilyginama. Jis jaučiasi esąs šeimos dalis tik tada, jei ką nors gauna už savo darbus.

Štai pavyzdys, kuris iliustruoja mūsų jaunimo įžvalgumą:

Du vyresnieji moksleiviai kalbasi tarpusavyje per koncerto pertrauką. “Man atrodo, kad Marija puikiai groja Debiusi kūriniais”, – pastebėjo vienas iš jų. “Nieko iš jos gero”, – atsakė kitas. “Žinai ką?”, – tęsė jis, “Jos mama moka jai po penkis litus už valandą, jei ji mokosi groti.” “Negali būti!” “Taip, Marija pati man sakė, kad mokėsi groti po aštuonias valandas kasdien visą vasarą vien tam, kad gautų pinigų.” “Nieko sau priežastis mokytis groti! Dabar suprantu, kodėl iš jos nieko gero. Ji neįsivaizduoja jokio malonumo grodama. Kaip netikėta. Kai aš mokausi groti, aš taip užsimirštu, jog maniškiai mane tildo, kad patys galėtų pailsėti.” “Taip! Suprantu apie ką tu kalbi. Ir man dažnai taip būna.”

Iškrito daug sniego ir tėtis paprašė dešimtmečio Mariaus ir aštuonmečio Sauliaus nuvalyti takus. “Kiek mums mokėsi?” pareikalavo Marius. “Na...”, – sudvejojo tėtis, “Kiek tu norėtum?” “Gal ... kokių šešių litus”, – derėjosi Marius. “Ar į kainą įeina ir kelias į garažą?” – abejodamas pasiteiravo tėtis. Nenorėdamas persistengti, Marius atsargiai atsakė: “Manau, kad taip.” “Gerai”, – sutiko tėtis. “Valio!” – sušuko berniukai ir išbėgo laukan.

Kodėl vaikams reikėtų mokėti už tai, kad jie atlieka darbus namuose? Čia jie gyvena, valgo maistą, turi kuo švariai apsirengti ir su jais dalinamasi visais kitais malonumais. Jei jie lygiaverčiai, ko jie ir reikalauja, turėtų dalintis ne tik malonumais, bet ir pareigomis.

Kadangi už gerus darbus Marius ir Saulius anksčiau gaudavo apdovanojimus, jie nusprendė, kad jie neprivalo nieko daryti, jei jiems nebus pasiūlytas atlyginimas. Esant tokioms aplinkybėms, neugdomi atsakomybės jausmai. Nuostata “kas man už tai” pasiekia tokią ribą, kai mūsų siūlomas atlyginimas netenkina. Gaila, tačiau nėra tokio apdovanojimo, kuris visiškai patenkintų.

Vaikai turi dalyvauti visose šeimos gyvenimo srityse. Jie taip pat dalyvauja ir leidžiant pinigų, paprastai kišenpinigių forma. Tai jų dalis, taip jie dalyvauja šeimos gyvenime ir vaikams reikia leisti elgtis su šiais pinigais taip, kaip jie nori. Neturėtų būti nieko bendro tarp kišenpinigių ir darbų namuose. Vaikai dirba darbus namuose, nes taip jie prisideda prie šeimos gerbūvio. Jie gauna kišenpinigius, nes jie turi teisę naudotis bendrais malonumais.

Mama paliko dvi mažametes savo dukteris automobilyje, kad ji galėtų netrukdoma apsipirkti maisto prekių parduotuvėje. Vos jai išlipus iš automobilio, mergaitės pradėjo verkti. “Jei būsite geros, nupirksiu jums po žaislą.” “Kokį?” – paklausė trimetė. “Nežinau, kokį nors”, – skubiai atsakė mama nueidama.

Mama stengiasi užsitarnauti dukterų gerumą siūlydama joms atpildą. Vaikams nereikia *papirkinėjimo*, kad jie būtų geri. Iš tikrųjų jie nori būti geri. Gero elgesio šaknys glūdi vaiko troškime priklausyti šeimai, būti jai naudingam ir jaustis lygiu tarp lygių. Kai vaikas papirkinėjamas, mes aiškiai parodome, kad juo nepasitikime, o tai yra viena iš jo nuvertinimo formų.

Apdovanojimas neįrodo vaikui, kad jis reikalingas šeimai. Apdovanojimas laikinai išreiškia tėvų pritartimą, tačiau kas toliau? Ar tėtis ir mama vis dar man pritaria? O gal reikia užsitarnauti naują apdovanojimą? Pagaliau atsitinka taip, kad vaikas nesulaukia atlygio ar apdovanojimo! Jei mes nesuteiksime apdovanojimo, vaikas savo elgesį vertins kaip veltui iššvaistytas pastangas. Tėvai susiduria su rimtomis problemomis, kai vaikai atsisako bet ką daryti, kol nesulaukia atsakymo į klausimą, “kas man už tai?” Kol vaikas neįsitikinęs, kad apdovanojimas vertas pastangų, jis nemato prasmės daryti ką nors dėl kitų. Kodėl jis turėtų vargintis darydamas tai, ką privalo, jei jam nieko už tai nesiūloma? Plečiantis materialistiniam požiūriui, auganti apetitą patenkinti lieka vis mažiau galimybių. Taip sukuriamas visiškai klaidingas įsitikinimas, nes vaikas pradeda manyti, jog pasaulis jam už viską skolingas. Jei nieko nežadama, jis “jiems dar parodys.” Tai jausmas, kurį išgyvena šešiolikmetis, kurio galvoje nėra vietos tokiai minčiai, jog kelių eismo taisyklės sukurtos tam, kad apsaugotų jo gyvybę. Kodėl jis turėtų vargintis paklusdamas kelių eismo taisyklėms? O kuo už tai bus atsilyginta? Jis turi savo motociklą. Daug smagiau patirti jaudulį, kai jis elgiasi taip, kaip nori, ir vis tiek jo niekas nesulaiko. Be to, kokia menka bausmė, jei ir sulaikytų. Jaudulys, kurį sukelia taisyklių nesilaikymas, vertas daugiau. Beje, tėtis vis tiek viską sutvarkys.

Apdovanojimai ir bausmės baigiasi tuo pačiu: “Jie man neatsilygino, turiu juos už tai nubausti. Jei jie mane baudžia, aš irgi galiu juos bausti. Aš jiems parodysiu!”

Pasitenkinimą suteikia galimybė prisidėti prie bendrų tikslų ir dalyvauti bendroje veikloje – tai jausmai, kuriuos atimame iš savo vaikų, kai juos auklėdami naudojame apdovanojimus. Klaidingai manydami, kad materialiais daiktais galime pelnyti vaikų geranoriškumą, mes atimame iš jų gyvenimo džiaugsmą.

KLADINGI VAIKO ELGESIO TIKSLAI

Per paskutiniuosius susitikimus mėginome suvokti vaiką, kaip socialinę būtybę. Tuo pačiu matėme, kad kiekvienas žmogus nori jaustis priklausęs ir naudojasi viskuo, kad pasiektų šio tikslo. Tačiau taip pat sužinojome, kad žmogus savitu kūrybišku būdu daro išvadas iš savo aplinkos veiksmų ir atsakymų ir pats sprendžia, kaip jis su tuo apsieis. Mus supančių žmonių elgesys ir veiksmai iš šalies ne visada gali būti teisingai suprasti. Jei paklausime apie priežastis, pvz. kodėl vaikas yra neprisitaikęs, mes galime tik kažką numanyti, ką vargu ar kada patvirtinsime. Be to, remiantis priežastimis yra sunku ką pakeisti, nes jos yra praeityje.

Tai Alfredo Adlerio nuopelnas, kad jis parodė galimybę žiūrėti į žmogų ir jo elgesį, kaip į tikslinę, užuot aiškinti elgesį per jo priežastis. Ne tik neprisitaikysiu, bet ir kiekvieno prisitaikysiu žmogaus pozityvus poelgis gali būti analizuojamas per tai, kokio tikslo juo siekiama. Atkreipkime dėmesį į keletą esminių dalykų: žmogus žino, ko jis nori (žinoma, neretai pasąmoningai). To siekdamas jis taip panaudoja ne tik sau, bet ir kitiems, randa pusiausvyrą tarp savojo AŠ realizavimo ir atodairos į TU.

Šiame skyriuje norėtume pakalbėti apie tai, kas kasdieniniame auklėjimo darbe dažnai priverčia sukti galvą: kas nutinka, kad vaikas ima elgtis netinkamai, nepriimtina savajai aplinkai, nors jis jau žino visuomenės taisykles ir laikydamasis jų galėtų palengvinti gyvenimą sau ir kitiems.

Dr. Rudolfas Dreikursas, vienas iš ankstyvųjų A. Adlerio mokinių, daug metų kaupė patyrimą konsultuodamas Čikagoje šeimas. Jis tvirtino, kad netinkamas vaikų elgesys dažniausiai nukreiptas į vieną iš keturių tikslų:

- 1) Įgimtas ir visiškai teisėtas vaiko noras gauti dėmesio įgyja perdėtą reikšmę. Vaikas laikosi klaidingo požiūrio, kad jis tik tuomet yra mylimas, jei gauna kitų dėmesį, tik tuomet yra reikšmingas, jei gali apsimesti labai žaviu ir šmaikščiu ir taip laimėti palankumą, jis taip pat gali būti nepaprastai šaunus, pasirodęs bet kokiems darbams ir peržengti ribas. Taip pat jis gali savo reikšmingumą kurti muštynėmis ir daiktų gadinimu. Pagaliau, vaikas gali kristi į akis ir dėl savo bejėgiškumo ar silpnumo, arba savo baimių dėka varyti artimuosius risčia.
- 2) Jei vaikui susidaro įspūdis, kad jo pastangos gauti dėmesio yra bevaisės, jis ieško kaip išsikvoti savo vietą, menamai stipriesiems atstatydamas kaktą. Ši strategija dažniausiai pasireiškia nepaklusnumu. Vaikas pasipriešina tvarkai, bendradarbiavimui ir pasirodo esąs savavalis ar linkęs pykti. Tačiau ir nykščio čiulpimas, melavimas, gaisatis išduoda pasyvų maištavimą, kurio dėka vaikas nepaklūsta tiems, kurie, regis, jam pastoja kelią.
- 3) Vaikas, kuris galvoja esąs nugalėtas kovoje dėl pranašumo, jaučiasi pažemintas ir sužeistas. Ir jis mėgina keršyti, vėlgį ieškodamas ką sužeisti: jis paštiepia autoritetus, kerštuoja visokiomis vagystėmis, kartais brutalumu arba pasyviai, pvz.: šlapindamasis į lovą. Tėvų mėginimas imtis griežtų priemonių ir bausti yra jam tik papildomas įrodymas, kad jis yra blogas, ir taip jis paskatinamas imtis kitų keršto akcijų.

- 4) Kai trūksta drąsos konstruktyviu būdu ieškoti savo vietos, kraštutiniu atveju tai gali baigtis visišku vaiko pasidavimu. Jis randa prieglobstį menkavertiškume, kuris leidžia išvengti aplinkinių reikalavimų. Nesugebėjimas ir silpnumas dažnai yra tik nepastebėtų klaidų išdava. Laimei, vaikai dažniausiai užsisklendžia tik kai kuriose srityse. Taip sutinkame pvz.: mokyklinius tinginius, kurie, atrodo, visiškai negali susikaupti, arba negrabiuosius, kurių kiekvienas rankos judesys baigiasi dėme, arba gležnas gėleles, kurios gūžiasi nuo kiekvieno žmogiško kontakto.

Vien iš elgesio ir situacijos ne visada būna aišku, kurio iš keturių klaidingų tikslų siekia vaikas. Jei stebėsime savo spontaniškas reakcijas į įvykius, greitai pripažinsime, kad abu dalykai susiję:

Jei mano vaikas siekia:

- 1) Dėmesio tikslo – jis sužadina manyje susierzinimą, jaučiuosi varginama(-as).
- 2) Pranašumo ar jėgos tikslo – provokuoja mane jam parodyti, kas čia yra pranašesnis.
- 3) Keršto tikslo – žeidžia mane.
- 4) Bejėgiškumo ar pasidavimo tikslo – sukelia bejėgiškumo ir nusivylimo jausmą.

Kai atpažįstame vaiko siekiamą tikslą, galime veikti, tačiau vaikas laukia tam tikrų savo elgesio pasekmių. Mums, tėvams, yra svarbu išplėsti savo atsakymų repertuarą: ką reiškia siekti savojo tikslo, jei nepatiri lauktos sėkmės.

Vis tik, kai mus, tėvus, klaidingi mūsų vaikų tikslai vis vėl į keblias situacijas, mes turėtume aiškiai žinoti, jog vaikai tokiu būdu ieško savo vietos ir jiems nėra svarbiausia kovoti su mumis. Pamėginkime suprasti, kad kiekvienas klaidingas tikslas išreiškia vaiko pasimetimą, nedrąsą ir kad tada, kai vaikas sukelia mums sunkumų, jam labiausiai reikia mūsų, mūsų išmanymo ir mūsų supratingumo.

KLAIDINGI VAIKO ELGESIO TIKSLAI

Klaidingas tikslas			
Ką vaikas sako savo elgesiu	Kaip jaučiasi tėvai	Vaiko reakcija į barimą ar pastabą	Veiksmingos priemonės
DĖMESYS “Aš esu vertingas tik tada, kai mane pastebi ar mane aptarinėja”	Nuolat užimti, susierzinę. Gražiai prikalbina, moralizuoja, patenkinti “mielu” vaiku.	Tuo momentu nutraukia kliudančią akciją, netrukus vėl tęsia, kol tai teikia dėmesį.	Pasitraukti iš vaiko “trukdymų lauko”. Elgtis netikėtai. Duoti vaikui pasirinkti: tęsti akciją ar baigti – ir viena, ir kita turi pasekmes. Pastebėti jį kitomis progomis.
PRANAŠUMAS ir JĖGA “Aš esu vertingas tik tada, kai galiu valdyti, viešpatauti”	Įpykę, išprovokuoti. Noras paimti vadžias į savo rankas. “Aš tau parodysiu. Taip tu su manimi nesielsi”	Dar sustiprina tokį elgesį. Nori bet kokia kaina laimėti.	Neužkibti ant meškerės. Ne kalbėti, o veikti. Likti draugišku. Remtis lygiavertiškumu. Vaiko veiklą kreipti į konstruktyvumą
KERŠTAS “Aš nemylimas. Aš vis pralaimiu. Tik ką nors sužeisdamas jaučiuosi padėties šeimininku.”	Įžeisti, įsiutę. “Kaip tu gali taip daryti.”	Praradęs drąsą. Patvirtina savo nevertingumą. Kerštauja.	Vaiką padrąsinti, patraukti savo pusėn. Palaikant tvarką minimaliai naudoti prievartą. Vengti bet kokio kerštavimo ir kritikos. Skirti laiko ir kantrybės, padedant vaikui.
PASIDAVIMAS “Aš esu niekam tikęs. Kadangi vis tiek nieko negaliu padaryti gerai, tai iš vis daugiau nieko nedarysiu.”	Sumišęs -“Aš nebežinau, ką galėčiau padaryti.”	Niekas jo nebebara, todėl ir jokios reakcijos. Pasyvus.	Daugybė padrąsinimo, kuriam reikia daug laiko. Negalima pasiduoti. Tikėti vaiko sugebėjimais.

Kartais sunku atskirti reiklumą nuo dominavimo. Tėvų reiklumas reikalingas vaikams, nes jis suteikia ribas, be kurių vaikai dažnai jaučiasi prastai. Jei nėra jokių ribų, vaikas eina vis tolyn ir tolyn, vien tam, kad įsitikintų, kaip toli jis gali nueiti. Tokiais atvejais vaikų elgesys paprastai tampa toks kraštutiniškas, kai bausmė atrodo vienintelė išeitis. Taip prasideda nemalonumai ir suyra šeimos harmonija.

Mamai vairuojant automobilį, dvi jos dukters, penkiametės dvynės Danielė ir Dovilė dūko ant užpakalinės automobilio sėdynės. Mergaičių keliamas triukšmas vis stiprėjo ir stiprėjo. Tai trukdė mamai vairuoti ir ji keletą kartų paprašė dukterų liautis. Mergaitės trumpam nurimdavo, o po to vėl įsitraukdavo į savo triukšmingą ir vis labiau nesutramdomą žaidimą. Staiga Danielė taip stumtelėjo Dovilę, kad toji trenkėsi į mamos pečius ir galvą. “To jau pakaks!” – sušuko mama ir sustojo šalikėlėje. Abi mergaitės nustėro. Mama kiekvienai dukrai įkrėtė į kailį. Tai mergaitės iš tiesų sukrėtė, nes mama labai retai naudodavo jėgą prieš jas.

Mamos atlaidumas dvynių gyvybiškumui palaipsniui tampa taisykle, kad “viskas galima”. Jei kartais mes nekreipiame dėmesio į tvarkos pažeidimus, o kitais kartais pratrūkstame pykčiu, taip mokome vaikus klausyti mūsų tik tuomet, kai galutinai sužiaurėjame.

Automobilis skirtas ne triukšmingiems žaidimams. Mama gali palaikyti tvarką automobilyje visai nenaudodama jėgos. Ji gali būti reikli nedominuodama. Kaip tai padaryti? Tam padeda žinojimas *kaip* būti reikliu. Dominavimas reiškia, kad mes stengiamės primesti savo valią vaikams. Mes pasakome, ką jie turėtų daryti. Jei mama stengsis primesti savo valią dvynėms, taip ji tik išprovokuos jų pasipriešinimą ir maištą. Tuo tarpu reiklumas – tai *mūsų pačių veiksmas*. Mama visada gali pasirinkti, ką *ji pati* darys ir tvirtai to laikytis. Ji gali paprasčiausiai sustoti šalikėlėje, kol mergaitės nurims. Kiekvieną kartą, kai mergaitės pradės dūkti, ji sustos. Mama gali pasakyti: “Aš nevažiuosiu tol, kol jūs nenurimsite.” Tada ji tyliai sėdės tol, kol mergaitės nurims. Jokių paaiškinimų daugiau nereikia. Mama pasako savo ketinimus ir jų laikosi.

Viena mama, kuri naudojo šį metodą auklėdama savo dešimties ir septynerių metų vaikus, sugebėjo visiškai ramiai ir smagiai kartu su savo vaikais nukeliauti automobiliu daugiau nei du tūkstančius kilometrų. Nebuvo jokios netvarkos ar triukšmo automobilyje visos kelionės metu.

Tam, kad reiklumą galėtumėm naudoti nedominuodami, reikia sukurti abipusę pagarbą šeimoje. Mes turime gerbti vaiko teisę pasirinkti, ką jis ketina daryti. Pagarbą sau mes užsitarnaujame atsisakydami paklusti maištingo vaiko valiai.

Septynmetis Erikas, vidurinis ir trijų vaikų, buvo labai išrankus maistui. Kai tėtis ant stalo atnešė dideles lėkštes, pilnas troškintos jautienos, kurią mėgo visa šeima, Erikas susmuko savo kėdėje ir irzliai pareiškė: “Aš šito nemėgstu”. “Erikai, prašau, paragauk” – paprašė mama. “Tu žinai, kad aš nemėgstu, kai viskas sumaišyta” – suinkštė Erikas – “Aš geriau visai nevalgysiu”. “Na gerai, aš paruošiu tau karštą sumuštinį.” Kol mama gamino valgį, Erikas slapinėjo aplinkui. Tėtis ir kiti vaikai pavalgę nuėjo nuo stalo. Erikas su mama vakarieniavo kartu ir kalbėjosi apie tai, kaip jam šiandien sekėsi mokykloje.

Viskas buvo Eriko valdžioje – jis ne tik privertė mamą paruošti jam kitą valgį, bet ir skirti dėmesį tik jam vienam. Kitais žodžiais tariant, privertė mamą jam tarnauti.

Erikas turi teisę atsisakyti valgyti troškinį ir mama turi gerbti šią teisę. Tačiau trokšdama būti “gera” mama, ji prisiima tarnaitės vaidmenį. Mama ir tėtis gali būti reiklūs ir laikytis savo įsitikinimų. Jie gali leisti Erikui pačiam savimi pasirūpinti. Pažiūrėkime, kas atsitinka, kai tėvai reiklūs.

Erikas pareiškia, kad nevalgys troškinių. “Gerai, sūnau. Tu neprivalai jo valgyti” – atsako tėtis. Jis toliau ruošia stalą pietums, nieko nepadėdamas Erikui. “Argi tu *man* nieko neduosi?” – paklausia berniukas. “Šiandien mes valgysime troškinį” – atsako mama – “Jei tu nevalgysi, gali eiti.” “Bet aš nemėgstu troškinių!” – surinka Erikas. “Niekas negali padėti” – tai vienintelis mamos atsakymas. Tėtis ir mama nesivelia į žodžių mūšį su Erikui. Nekreipdami dėmesio į visus Eriko komentarus apie maistą, alį ir visa kita, jie sėda pietauti. Erikas supykęs nueina nuo stalo. Po kurio laiko jis grįžta į virtuvę paprašyti pieno ir sausainių. “Labai atsiprašau, Erikai, tačiau čia ne restoranas, aš maistą pateikiu tik pusryčiams, pietums ir vakarienei” – tai atsakymas, kurį jis gauna. Jis negauna jokio maisto iki vakarienės, o į visus jo bambėjimus mama daugiau nieko neatsako. Abu tėvai išlieka reiklūs ir taip elgiasi dar keletą kartų. Labai greitai Erikas prisijungia prie šeimos stalo ir valgo tai, kas paduota.

Labai svarbu gerbti vaikų norus ir poreikius. Tačiau reikia išmokti atskirti vaiko poreikius nuo jo užgaidų. Bus lengviau, jei įsigilinsime į visą situaciją ir ją apsvaistysime.

Trejų su puse metų Kotryna sirgo keletą dienų. Sergančiai mergaitei reikėjo priežiūros ir naktį. Jau pasveikusi Kotryna naktį vis dar kviesdavosi tėvus. Po keleto tokių naktų mama nusprendė, kad reikia tai baigti. Abu tėvai aptarė ką jie ketina daryti. Mama pabučiavo Kotryną prieš miegą ir pasakė: “Mes su tėčiu šiąnakt miegosime ir neateisime, jei tu mus kviesi.” Kai pabudusi naktį Kotryna kvietė tėvus, nei vienas iš jų neatsiliepė. Po vienos tokios nakties Kotryna vėl ramiai miegojo, visą naktį neatsibudama.

Mama aiškiai pasakė, ką *ji* rengiasi daryti ir leido Kotrynai pačiai apsispręsti, kaip jai elgtis. Kai Kotryna bandė patikrinti, ar mama nepersigalvos, šioji pasiliko prie savo sprendimo ir jo nekeitė.

Mama su Šarūne ėjo namo iš žaidimų aikštelės. Šarūnė pareiškė, kad ji norinti pakeliui užsukti pas draugus. Mama priminė, kad jos dabar eina namo ir į svečius neis. Nors Šarūnė verkšleno ir meldė užsukti pas draugus, mama nesustodama ėjo toliau. Tada mergaitė spiedama griuvo ant žemės. Mama ramiai ir tyliai ėjo toliau neatsigręždama. Šarūnė netikėtai pašoko nuo žemės ir su šypsena veide strikinėdama pribėgo prie mamos. Likusį kelią į namus jos nuėjo linksmai.

Mama savo elgesiu aiškiai parodė, kad ji nusprendė eiti namo. Ji nemėgino dukters įtikinti argumentais ar paaiškinimais, taip pat nepasidavė ir mergaitės užgaidoms. Kai Šarūnė įsitikino, kad mama iš tiesų nusprendė eiti namo, ji pagarbiai priėmė mamos sprendimą ir prie jos prisijungė.

Reiklumas – tai mokėjimas nepaklusti nepagrįstiems vaiko reikalavimams ir nenuolaidžiauti kiekvienai jo užgaidai. Jei jau priėmėme sprendimą kaip bus palaikoma tvarka, mes turime jo laikytis. Vaikai labai greitai tai supranta ir gerbia tėvų nuomonę.

Siekiant palaikyti tvarką reikia šiek tiek reiklumo, ar net ramaus spaudimo, ypač mažiems vaikams. Jei mama pasako: “ne”, jai pačiai tenka prižiūrėti, kad apribojimas galiotų visą laiką. Vaikų barimas, grasinimai ar mušimas neduoda jokio rezultato. Net jei šie priešiški veiksmai laikinai sustabdo netinkamą elgesį, nei vienas iš jų nepadeda išspręsti konflikto ir paprastai sukelia naują netinkamo elgesio bangą. Tik atkaklus reiklumas išmoko vaikus suprasti ribas. Jei vaikas atsisako tinkamai apsirengti, eidamas į mokyklą, mama gali neleisti jam eiti. Jei vaikas pernelyg garsiai triukšmauja ir nenori liautis, galima paprašyti jį išeiti iš kambario. Bet kuriuo atveju, kai imamės tokių veiksmų ar reikalavimų, vaikas turi turėti galimybę rinktis. “Tu gali pasilikti kambaryje, jei būsi tylus.” Jei vaikas triukšmauja, mama jam gali duoti pasirinkti – išeiti pačiam, ar būti išvestam. Prašymas išeiti iš kambario gal būt atrodo diktatoriškas. Tačiau vaikai nepriima to kaip diktato, jei reikalavimas pagrįstas ir jie gali pasirinkti. Jei iš esmės vaiko ir tėvų santykiai draugiški, dažniausiai vaikas be didelių problemų paklus tėvų reikalavimui ir nereikalaus ilgų paaiškinimų, atsiprašymų ar pamokslavimų. Ramus atkaklumas yra neišvengiamas ir labai veiksmingas auklėjant mažesnius vaikus. Kartais pakanka vien rimto žvilgsnio. Vaikai jaučia, ar tėvai patys *tiki tuo*, ką sako.

Viena mama tėvų grupėje pasakė: “Kai tik aš pati abejoju tuo, ką sakau ar darau, Barbora pasiekia, ko jai reikia. Tačiau kai aš esu įsitikinusi savo teisumu, ji net nebando manęs erzinti.”

NATŪRALIOS IR LOGINĖS ELGESIO PASEKMĖS

Jei bausmės ir apdovanojimai – netinkama auklėjimo priemonė, ką daryti, kai vaikai elgiasi netinkamai? O kas atsitiks, jei mama pamirš pyragą orkaitėje? Logiškas atsakymas būtų toks: pyragas sudegs. Tai natūrali pamiršimo pasekmė. Jei leisime vaikui patirti natūralias savo veiksmų pasekmes, suteiksime galimybę pasimokyti iš realių ir gyvenimiškų situacijų. Tarkim: nepavalgęs vaikas jaučiasi alkanas iki kito valgymo laiko, neatsikėlęs laiku – vėluoja į pamokas, pamiršęs knygas jis neturi iš ko skaityti mokykloje ir panašiai.

Galima kalbėti su vaiku apie tai, ką nuo šiol jūs ketinate daryti. Tarkime, “Daugiau aš nebūsiu atsakinga už tavo knygas kuprinėje, tai – tavo reikalas ir tu gali tuo pats pasirūpinti”. Tačiau kalbant su vaiku apie elgesio natūralias pasekmes ypatingai svarbu parinkti žodžius taip, kad vaikas patikėtų, jog jis pats gali įveikti problemą, o ne kad jis privalo daryti tai, ką mes nusprendėme. Jei tik pridėsime tokius žodžius kaip: “Gal būt tai tau taps gera pamoka”, iš karto elgesio pasekmę paversime bausme.

Mes neturime teisės atimti atsakomybę iš savo vaikų, kaip ir neturime teisės prisiimti sau jų veiksmų pasekmes. Vaikų elgesio pasekmės priklauso jiems patiems. Tėvai turi rūpintis savo pačių, ne vaikų reikalais.

Deja tėvai retai jaučia sąžinės graužimą bardami savo vaikus ir taip sukeldami jiems skausmą, tačiau jiems varo siaubą tokios mintys, kad vaikas pats save gali nuskriausti natūraliomis savo elgesio pasekmėmis, pavyzdžiui atsisakydamas valgyti. Dauguma tėvų jaučiasi nuoširdžiai atsakingi už tai, kad jų vaikai būtų pamaitinti, aprengti, laiku išleisti į mokyklą (ir pan.) ir jaučiasi blogais tėvais, jei šių pareigų jie dėl vieno ar kito priežasčių įvykdyti negali ar kai nieko dėl to nedaro. Deja, neretai mūsų nuoširdus susirūpinimas savo vaikais yra tik kaukė. Tėvai gali būti visiškai tikri savo ketinimų nuoširdumu, tuo tarpu iš tiesų maskuodami savo tikrąjį siekį – dominuoti: “Aš noriu, kad mano vaikas maitintųsi taip, kaip aš nusprendžiau.” Tai – siekis kontroliuoti ir jis būdingas daugumai tėvų. Kai tik “valdžia” ar “kontrolė” pasitraukia, vaikai neturi prieš ką maištauti, jų netinkamas elgesys praranda prasmę ir dažniausiai tada vaikai patys pradeda elgtis tinkamai. Tam gali prisireikti šiek tiek laiko ir, žinoma, kantrybės.

Jei loginės pasekmės naudojamos kaip grasinimas, ar jas lydi pyktis, tuomet jos praranda savo prasmę ir tampa bausmėmis. Vaikai labai greitai atpažįsta logines pasekmes nuo bausmių: jie maištauja arba kerštauja, kai jaučiasi nubausti.

Kai mes naudojame terminą “loginės pasekmės”, labai dažnai tėvai jį supranta klaidingai, manydami, kad tai dar vienas būdas, kuriuo jie galės priversti vaikus paklusti jų reikalavimams. Vaikai tokius metodus vertina taip, kokie jie ir yra – kaip užmaskuotas bausmes. Paslaptis slypi tame, kaip taikomas loginių pasekmių metodas. Tam būtinas bešališkas tėvų atsisitraukimas, kuris suteikia galimybę logiškai vystyti įvykių srautui.

Dažnai tam, kad loginės pasekmės tiktų prie veiksmo, reikia truputį pasvarstyti. Mes tiesiog turime savęs paklausti: „Kas atsitiktų, jei aš nesikiščiau?“ Neruošti namų darbai sukelia mokytojo pyktį. Sulaužyti žaislai dingsta ir nepakeičiami naujais. Į skalbinių dėžę nesudėti rūbai neišskalbiama. Ir taip toliau.

Kartais reikia subtiliai sukurti elgesio pasekmes. Labai svarbu nuolatos suteikti vaikui galimybę pabandyti dar kartą. Tai padeda vaikams jausti, kad jie vis dar turi galimybę pasirinkti bei parodo mamos tikėjimą vaiku ir jo sugebėjimais pasimokyti. Vaikai gali maištauti, nepasiekę savo. Tokiais atvejais tėvams patartina išlikti ramiais ir niekaip neraminti vaikų maišto, kadangi vienu metu mes galime spręsti tik vieną problemą.

Didžioji dalis mus erzinančio vaikų elgesio nukreipta į vienintelį tikslą – priversti mus nuolat galvoti apie vaikus. Esant šiam elgesio tikslui, loginės pasekmės veikia labai efektyviai.

Labai dažnai tėvai turi auksinę galimybę leisti įvykti ir veikti netinkamo elgesio pasekmėms, tačiau dėl savo gailėsčio ar troškimo „apsaugoti“ vaiką, jie atima iš jo galimybę pasimokyti iš pasekmių ir nubaudžia jį įprastiniu būdu – bardami ar pamokslaudami.

Tam, kad tinkamai naudotumėme logines pasekmes turime pakeisti savo mąstymą. Mes turime pripažinti sau, kad autokratinės visuomenės, kuri vaikus kontroliavo, laikai baigėsi ir dabar mes gyvename demokratinėje visuomenėje, kurios uždavinys - parodyti vaikams kelią. Mes jau nebegalime primesti savo valios vaikams. Mes negalime priversti vaikų elgtis tinkamai, tačiau galime skatinti tinkamą elgesį.

Šis mąstymo keitimo procesas nelengvas ir jam reikės laiko. Reikės nemažai laiko, kol nauji metodai taps mūsų antrąja prigimtimi. Tam reikės labai daug galvoti ir nuolat treniruoti savo vaizduotę. Kartais įmanoma tiesiog leisti įvykiams klostytis savaime, be jokio suaugusiųjų įsikišimo. Tai vadinama „natūraliomis pasekmėmis“. Kitais atvejais mums gali tekti suplanuoti įvykius, kurie logiškai sektų po netinkamo elgesio. Natūralios pasekmės išreiškia realybės jėgą, kai nereikia jokių konkrečių tėvų veiksmų ir jos visada yra efektyvios. Priešingai, loginių pasekmių negalime taikyti, kai vaikas savo elgesiu siekia kovos, kadangi šiais atvejais jos paprastai išsigimsta į bausmes siekiant atsilyginti. Todėl natūralios pasekmės visuomet atneša naudą, o loginės pasekmės gali išprovokuoti kontrataką.

Nėra jokios logikos tame, jei mama neleidžia sūnui žiūrėti televizoriaus, jei jis neišnešė šiukšlių. Nesvarbu, koku būdu mama tai pasako, vaikas girdės maždaug taip: „Tu neišnešei šiukšlių, todėl aš tave nubausiu neleidžiam tau žiūrėti televizoriaus.“ Šios situacijos logika gali būti tokia, kad mama gali atsisakyti ruošti maistą virtuvėje, kurioje stūkso šiukšlės. Kita vertus, jei vaikas nespėja atlikti savo dalies namų ruošos darbų iki jo mėgstamos programos pradžios, jis ją pradės žiūrėti vėliau.

Teisingas ir pastovus loginių pasekmių taikymas paprastai atneša ženklus pagerėjimus ir gali padėti sumažinti trintį šeimoje ir sustiprinti tarpusavio santarvę. Vaikai labai greitai pripažįsta loginių pasekmių teisėtumą ir priima jas be jokio pasipiktinimo. Kuo mažiau tėvai kalba apie „pasekmes“, tuo rečiau jos atrodo kaip bausmės. Kartais, žinoma, jokių galimų pasekmių nėra ir mums tenka laukti kitos progos. Kartais problema galima išspręsti kalbant su vaikais ir analizuojant tai, ką jie siūlo.

Tačiau jei tėvai įsitraukę į kovą su vaiku, jie bus likę naudotis loginės pasekmės kaip bausmės, todėl šis metodas neatneš rezultatų. Svarbu kad mes visą laiką būtumėm budrūs, saugodamiesi nepakliūti į šias pinkles. Mes nuolat turime sau priminti „Aš neturiu jokios teisės bausti žmogų, kurio statusas lygus manajam, tačiau aš turiu įsipareigojimą parodyti savo vaikui kelią ir jį vesti. Aš neturiu teisės primesti savo valios – tačiau aš turiu įsipareigojimą nepasiduoti jo perdėtiems reikalavimams.“

ŠEIMOS SUSIRINKIMAS

Šeimos susirinkimas – viena iš efektyviausių priemonių, siekiant išspręsti varginančias problemas demokratišku būdu. Šeimos susirinkimas yra būtent tai, ką reiškia šie du žodžiai – visų šeimos narių susitikimas, kurio metu kalbama apie problemas ir ieškoma būdų, kaip jas išspręsti. Šiam tikslui reikia paskirti pastovią savaitės dieną ir pastovią valandą. Šeimos susirinkimas turi tapti pastovia šeimos gyvenimo dalimi. Susirinkimo laikas gali būti pakeistas tik visai šeimai sutinkant. Siektina, kad dalyvautų visi šeimos nariai. Jei kuris nors iš šeimos narių atsisako dalyvauti susirinkime, jis vis tiek turi laikytis grupės nutarimų. Todėl parankiau dalyvauti susirinkime, nes tada gali išreikšti savo nuomonę ir balsuoti už nutarimus.

Kiekviena šeima susirinkimo smulkesnes detales prisitaiko prie savo poreikių, tačiau pagrindiniai principai išlieka tie patys. Kiekvienas šeimos narys turi teisę iškelti (pristatyti) problemą. Kiekvienas narys turi teisę būti išklausytu ir išgirstu. Visi kartu ieško problemų sprendimo, o priimamas tas sprendimas, kuriam pritaria dauguma šeimos narių. Šeimos susirinkime tėvų balsai nei kiek ne stipresni ar svaresni už kiekvieno iš vaikų balsus. Priimtas sprendimas galioja savaite. Sprendimas įsigalioja iš karto po susirinkimo ir neleidžiama daugiau kalbėti ar diskutuoti šia tema iki kito susirinkimo. Jei sekančio susirinkimo metu pamatoma, kad praeitos savaitės sprendimas nelabai sėkmingas, ieškoma kito sprendimo ir atsakymo į klausimą: „Ką mes darysime?“ Sprendimą vėl gi priima visa grupė!

Šeimos susirinkimo metu aštuonių vaikų, kurių amžius - nuo 4 iki 16 metų, mama iškėlė problemą apie ją slegiantį vakarienės laiką. Vaikai vėluodavo susėsti prie stalo. Tėtis pykdavo ir niurnėjo dėl jų vėlavimo ir apskritai prastų manierų. Vakarienės metu dažniausiai sklandė nemaloni karo ir barnių atmosfera. Vienas iš

vaikų pasiūlė, kad kiekvienas valgytų savo kambaryje ir nereikėtų rinktis prie vakarienės stalo. Kiti vaikai pasigavo šią mintį, tikėdamiesi, kad tai gali būti visai smagu. Mama sutiko su šia mintimi, o tėtis iššaukė savo nepritarimą. Mama paklausė, kaip tada bus daroma su maisto pateikimu. „Kiekvienas pats savimi pasirūpins“. „O kaip bus su indais?“ „Mes juos sunešime atgal.“ „Aš plausiu tik tuos indus, kurie bus virtuvėje,“ pasakė mama. Tėčiui teko sutikti su sprendimu, kadangi balsavimo rezultatas buvo devyni prieš vieną. Tą vakarą, kai vakarienė buvo paruošta, mama su tėčiu pasiėmė savo maistą į miegamąjį ir nekreipė dėmesio į kitus šeimos narius. Po valandos mama suplovė tuos indus, kuriuos rado virtuvės kriauklėje.

Po keturių dienų vaikai pradėjo skųstis. Per mažai indų buvo sunešama į virtuvę plovimui, tad ne visiems užtekėjo švarių lėkščių. Vienas iš vaikų pasiskundė, kad dėl viename su juo kambaryje gyvenantis brolis nenusineša savo indų ir maistas genda. Į kiekvieną skundą mama atsakydavo: „Pasakyk tai per būsimą šeimos susirinkimą.“ Kito susirinkimo metu buvęs sprendimas buvo greitai atmetas. Jis nepasitvirtino. Visi vaikai vėl norėjo grįžti prie stalo. Vaikai buvo paraginti suformuluoti patarimus, kaip elgtis prie stalo kitą savaitę.

Net labai maži vaikai gali dalyvauti šeimos susirinkime. Susirinkimui vadovauja vis kitas šeimos narys, eilės tvarka, tad niekas negali būti susirinkimų „bosu“. Susirinkimo vedėjo užduotis – užtikrinti, kad kiekvienas šeimos narys būtų išklaustas. Jei tėvai mato, kad priimtas sprendimas bus nemalonus ar neduos rezultato, jie vis tiek turi laikytis sprendimo, išverti nesmagumą ir leisti pasireikšti natūraliam rezultatui. Vaikai daug daugiau išmoksta iš patyrimo nei iš šnekų ar tėvų nuobaudų.

Jei tik tėvai iškelia problemas ir siūlo sprendimus, tai ne šeimos susirinkimas. Vaikus reikia skatinti prisidėti savo mintimis.

Tėvai ir trys jų dukterys susitiko šeimos susirinkime. Mergaitės nusprendė, kad šeimai reikia nusipirkti naują namą. Vyriausia iš mergaičių pasiūlė savo penkiolika dolerių, kuriuos ji galėtų paaugoti bendram tikslui, kita pasiūlė dešimt dolerių, o jauniausioji pasiūlė penkis. Tai galutinai pribloškė tėvus. Ką jiems daryti? Pritrenkti ir suglumę jie kreipėsi pagalbos į specialistus.

Tėvai buvo įsitikinę, kad mergaitės neįsivaizduoja, kiek galėtų kainuoti namas. Kai vaikų to paklausė, jos spėjo, kad namas galėtų kainuoti apie trisdešimt tūkstančių dolerių. Tėvus tai labai nustebino, kadangi spėjimas buvo teisingas. Ką gi dabar daryti? Tėčiui buvo patarta išrašyti penkiasdešimt dolerių čekį ir leisti mergaitės nupirkti namą.

Tėtis pasiūlė taip, kaip jam buvo rekomenduota ir viskas tuo baigėsi.

Tačiau jei mergaitės būtų reikalavę, kad tėtis apmokėtų visą sumą, jis turėtų apeliuoti į mergaičių teisingumo jausmus: „Kodėl? Aš tik vienas iš penkių. Kodėl turėčiau padengti beveik visą sumą?“ Tėtis netgi negali įsijungti į naujo namo pirkimo karštligę ir paprašyti mergaičių padidinti jų įnašą.

Mes nesijausime priblokšti tokių problemų, jeigu pasitelksime pagalbą savo vaizduotę ir pagalvosime, ką mes darytumėm, jei vaikai būtų mūsų suaugę draugai ir jiems kiltų tokios idėjos. Tėtis ar mama visada gali pasakyti, kiek toli jis gali eiti vykdydamas šį sprendimą prašyti dar kartą padiskutuoti.

Šeimos susirinkimų paslaptis slypi visų šeimos narių nuostatoje vertinti problemas kaip *šeimos* problemas. Net jeigu mamai kyla sunkumų dėl pasidalinimo televizoriumi, o tėčiui ir vaikams – kaip priversti mamą paklusti jų norams. Tai *yra* šeimos problema, kadangi gyventi kartu reiškia dalyvauti įvairiuose tarpusavio santykiuose. Sprendimas lygiai tiek pat turi apimti visą šeimą, kaip apima ir problema. Remiantis šiuo požiūriu ugdoma tarpusavio pagarba bei atsakomybė vienas už kitą, o tuo pačiu mokomasi lygiavertiškumo. Demokratiškas šeimos gyvenimas grindžiamas visų jos narių lygiomis teisėmis.

PADRĄŠINIMAS

Padrąšinimas - svarbiausias vaikų auklėjimo aspektas. Jis toks svarbus, kad jo trūkumas gali pats savaime būti netinkamo elgesio priežastimi. Vaikui, kuris elgiasi netinkamai, ypatingai trūksta padrąsinimo, nes jis jaučiasi menkavertis. Kiekvienam vaikui nuolat reikia padrąsinimo, taip kaip kiekvienam augalui nuolat reikia vandens. Jis negali augti, vystytis bei jaustis priklausančiu be padrąsinimo. Kaip bebūtų, vaikų auklėjimo metoduose, kuriuos mes naudojame šiandieną, nemažai nuvertinančio patyrimo. Mažam vaikui suaugusieji atrodo nepaprastai dideli, ypatingai sėkmingi ir turintys magiškų galių. Susidūrus su tokiu patyrimu, tik vaiko autentiška drąsa neleidžia jam pasiduoti. Koks nuostabus dalykas toji vaikiška drąsa! Jei mes atsidurtumėme panašioje situacijoje, kur tektų gyventi tarp milžinų, kuriems nieko nėra neįmanomo, ar ir mes mokėtumėme apginti savo savigarbą, kaip daro mūsų vaikai? Vaikai, susidūrę su įvairiomis kebliomis ar nemaloniomis situacijomis trokšta kuo greičiau įgyti įgūdžių tam, kad galėtų įveikti savo mažumo ir silpnumo jausmus. Taip jie siekia integruotis į šeimą. Deja, savo siekiose užsitarnauti pripažinimą ir surasti savo vietą, vaikai dažnai susiduria su nuvertinimu ir sumenkinimu. Vyraujantys auklėjimo metodai pernelyg dažnai dar labiau pagilina vaikų menkavertiškumo jausmus.

Keturių metų Petronėlė klūpojo prie virtuvės stalo, žiūrėdama kaip jos mama iš maišų krauna pirkinius. Jos mama išėmė kiaušinių dėželę iš šaldytuvo ant stalo, ir iš parduotuvės krepšelio išėmė kiaušinius. Petronėlė pabandė pasiekti

kiaušinius, kad galėtų juos sudėti į dėželę. “Ne, Petronėle!” suriko mama, “Tu juos sumuši. Geriau aš tai padarysiu, brangioji. Palauk, kol paūgėsi.”

Tūkstančiais subtilių būdų - balso tonu ar veiksmu mes nejučiomis parodome vaikui, kad mūsų manymu jis yra nepatyręs, neįgudęs ir apskritai menkavertis. Viso to akivaizdoje vaikas vis dar stengiasi surasti savo vietą ir būti naudingas.

Vietoj to, kad savo vaikui leistumėm išmėginti savo gebėjimus ir stiprybes šimtais įmanomų būdų, mes juos priešpastatome savo išankstinei ir dažnai neteisingai nuostatai - mūsų abejonėms jų sugebėjimais. Mes lengvai save pateisiname, sakydami, kad įvairiems amžiaus tarpsniams, kurie nurodo, kada vaikais galime pasitikėti, kad jie gali kažką daryti. Kai dvimetis vaikas nori padėti sutvarkyti stalą, mes tuojau pat pagriebiame iš jo lėkštę, sakydami “Ne, mielas, tu ją sudaužysi.” Tam, kad apsaugotumėm lėkštę, mes sudaužome vaiko pasitikėjimą savo augančiais sugebėjimais. (Ar manote, kad plastikinius indus išrado mažytės nerimstančios rankos?). Mes sutrukdome vaikui atrasti savo paties sugebėjimus ir stiprybes. Mes esam aukščiau jų – dideli, protingi, sėkmingi ir gabūs. Vaikas aunasi savo batą. “Ne. Tu apsiavei jį ne ant tos kojos!” Kai vaikas pradeda mėginti pats valgyti, jis susitepa savo veidą, sutepa savo kėdę, prijuostėlę ir rūbus. “Kaip tu apsiterliojai!” mes šaukiam, paimam šaukštelį ir patys jį pamaitiname. Mes parodome vaikui, koks jis nepatyręs ir kokie mes esame protingi. Nėgana to, mes galutinai supykstame ant vaiko, kai šis atsikeršydamas atsisako išsižioti! Žingsnis po žingsnio mes po truputį sužlugdome vaiko mėginimus naudingų būdų surasti savo vietą.

Nesuprassdami savo poelgių prasmės, mes nuvertiname savo vaikus. Visų pirma mes juos atstumiame dėl jų silpnumo ir menkavertiškumo – tai nuostata, kuri pati savaime sukuria nuvertinančią atmosferą. Mums trūksta tikėjimo vaiko sugebėjimais ką nors daryti *šiandien*. Mes nusprendžiame, kad kai jis “paaugs”, jis sugebės daugiau; tačiau kadangi šiuo momentu jis dar pernelyg mažas, jis vis dar netobulas ir nepajėgus.

Kai vaikas suklysta ar jam nepasiseka ką nors padaryti, mes turime vengti bet kokių užuominų ar veiksmų, kuriais remdamasis vaikas manytų, kad *jis* yra nevykėlis. “Gaila, kad neišėjo.” “Man gaila, kad tai nepavyko.” *Mes turime atskirti veiksmą nuo veikėjo*. Mums svarbu patiems aiškiai suprasti, kad kiekviena “nesėkmė” reiškia tik įgūdžių stoką ir neturi jokios reikšmės, galvojant apie žmogų. Drąsus yra tas žmogus, kuris gali klysti ir patirti nesėkmę, nenuvertindamas savęs. Ši “drąsa būti netobulu” reikalinga tiek vaikams, tiek suaugusiems. Jei jos trūksta, nuvertinimas neišvengiamas.

Siekiant padrąsinti vaiką, pusę darbo nudirbsim vengdami sumenkinti vaiką tiek pažeminimais, tiek perdėta globa. Ką bedarytumėm, jei tai paremia vaiko nepasitikėjimą savimi, tai vadinama nuvertinimu ar sumenkinimu. Kita pusė slepiasi žinojime, kaip padrąsinti vaiką. Ką bedarytumėm, jei tai paremia vaiko pasitikėjimą savo jėgomis ir drąsa, tai – padrąsinimas. Tai nėra greitas problemos sprendimas. Tam reikia nuoširdaus tėvų mokymosi ir rūpesčio. Mes turime stebėti, kokią *įtaką* mes darome savo auklėjimu ir nuolat savęs klausiti: “Kokią įtaką šis metodas daro mano vaiko savęs vertinimui?”

Vaiko elgesys leidžia mums spėlioti apie jo savęs vertinimą. Vaikas, kuris abejoja savo sugebėjimais ir svarba, tai išreišk per savo trūkumus. Jis liausis siekęs priklausyti naudingam būdu, įsitraukti ir prisidėti prie bendrų reikalų. Nuvertindamas save, jis pradeda elgtis nenaudingai ir provokuojančiu būdu. Būdamas įsitikinęs savo neadekvatumu ir negalėjimu prisidėti jis nusprendžia, kad elgdamasis vienu ar kitu būdu bent jau bus pastebėtas. Geriau gauti į kailį, nei būti ignoruojamam. Tai šiek tiek skiriasi nuo tų atvejų, kai vaikas gauna “blogo vaiko” etiketę. Toks vaikas įsitikinęs, kad nėra jokių vilčių surasti sau vietą bendradarbiaujančiu elgesiu.

Padrąsinimas yra procesas, kurio tikslas – įtvirtinti vaiko savigarbą ir sėkmės jausmą. Nuo ankstyvosios kūdikystės vaikui reikia padėti surasti savo vietą patiriant sėkmę.

Vaikui reikia išmokyti pasirūpinti savimi ir šis procesas prasideda nuo pat gimimo. Nebūtina “gerai mamai” išpildyti visus vaiko reikalavimus. Kūdikis, kuris laimingas tik tuomet, kai jis yra dėmesio centre, nėra iš tiesų laimingas vaikas. Tikras laimės jausmas nepriklauso nuo kitų žmonių dėmesio, o kyla žmogaus viduje, kaip pasitenkinimo savimi rezultatas.

Vaikams turi neaprepiamą įgimtą drąsą ir uoliai siekia daryti tai, ką mato darant kitiems žmonėms. Gyvenimas pilnas smūgių ir nusivylimų. Vaikams reikia išmokyti patiems išgyventi skausmą savo kelyje. *Sužeistas kelis užgis: sužeista drąsa gali likti visam gyvenimui.*

Vaikams reikia erdvės augti ir išmėginti savo sugebėjimus susidoroti su pavojingomis situacijomis. Mes neturime tapti nerūpestingais; mes galime būti šalia, jei užduotis pernelyg sunki.

Priešingai nusistačiusiai nuomonei, vaikų sugebėjimų palyginimai stimuliuoja jų tarpusavio konkurenciją, o ne padrąsina. Visi palyginimai yra skausmingi, juose slypi mintis, kad asmuo būtų geras tik tuomet, jei jis būtų kito žmogaus kopija.

Peštukas, tai vaikas, kuris viduje nuvertinęs savo sugebėjimus, yra įsitikinęs, kad žmogus gali jaustis dideliu tik tuomet, kai gali parodyti savo jėgą. Jis jaučiasi nevertingas; jis nėra nepaklusnus ar žiaurus. Visada reikia stengtis atskirti veikėją nuo veiksmo.

Mūsų, suaugusiųjų, gyvenimas pilnas skausmo ir nemalonumų. Tai gyvenimo dalis. Jei vaikai neišmoks toleruoti skausmo, smūgių, nusivylimų ir nemalonumų, jie gyvens turėdami rimtą negalę. *Mes negalime apsaugoti savo vaikų nuo gyvenimo*. Todėl yra ypatingai svarbu vaikus jam paruošti. Gailesčio jausmai vaikams yra viena iš labiausiai žalojančių nuostatų, kurias mes turime. Tai taip aiškiai parodo vaikams ir mums patiems, kad mes netikime savo vaikais ir jų sugebėjimais susidoroti su negandomis.

Tai nereiškia, kad esant skausmui ar nusivylimui mes niekuomet neturime vaikų užjausti ir paguosti. Tai būtų beširdiška! Svarbu kaip mes parodome savo užuojautą vaikui. “Man gaila, kad tu susižeidei, bet netrukus jausiesi geriau, iki tol tu iškentėsi.”

Žinoma, mes negalime tikėtis ilgalaikio efekto po vieno padaršinančio veiksmo. Jis turi būti nuolatinis, tam, kad padidinti ilgalaikių pokyčių galimybę vaiko klaidingame savęs vertinime.

Pagyrimą kaip padaršinimą turėtume naudoti labai atsargiai. Jis gali būti pavojingas. Jei vaikas pagyrimą vertina kaip apdovanojimą, tada jo trūkumas vertinamas kaip priešingybė pagyrimui – panieka. Jei vaikas nepagiriamas už absoliučiai viską, ką jis daro, vaikas mano, kad kažkas jam nepavyko. Toks vaikas ką nors daro tikėdamasis pagyrimo, vietoj to, kad tai darytų dėl smagumo prisidėti. Todėl pagyrimas nesunkiai gali lemti nuvertinimą, kadangi jis gali paremti vaiko klaidingą įsitikinimą, kad jei jis nepagiriamas, tada jis nereikšmingas, nevertingas. Geriau naudoti paprastus išsireiškimus, tokius, kaip: “Man smagu, kad tu gali tai padaryti”, “Kaip smagu”, “Ačiū už tai, ką padarei”, “Matai, tu gali tai padaryti”.

Geriausiais tėvų meilę parodo nuolatinis vaiko savarankiškumo padaršinimas. Mes turime tai pradėti nuo pat gimimo ir daryti tai visos vaikystės bėgyje. Tai parodo mūsų tikėjimą vaiku kiekvieną minutę. Tai nuostata, kuri mums padeda visose kasdienybės situacijose ir problemose auklėjant vaikus. Mūsų vaikams reikia drąsos. Padėkime jiems ją vystyti ir puoselėti.

Pabaigiant norėtusi padaršinantį žodį tarti tėvams. Susipažindami su naujais metodais, jūs atrandate daugybę sričių, kur galima pritaikyti naujas žinias, tuo pačiu jūs pastebite savo klaidas, kurias darote kaip ir dauguma kitų tėvų. Nežinodami savo klaidų, gali būti sunku pasiekti progresą. Išryškinant klaidas, kurias daro dauguma šių dienų tėvų, jokių būdu nesiekama kritikuoti ar smerkti šiandienos tėvų. Jie yra aplinkybių, kurių negali pakeisti, aukos. Mes norime pasiūlyti pagalbą ir parodyti, kaip galima įveikti dabartinius sunkumus. Jokių būdu nenorime dar labiau sugniuždyti ir taip jau sumišusių ir prislėgtų tėvų.

Neįmanoma paneigti, kad tėvams taip pat nuolat reikalinga drąsa. Kai jausitės išsigandę arba kai pagausite save galvojant: “O Dieve, viską darau blogai”, greitai atpažinkite, kad tai jūs pačius nuvertinančios mintys, sukoncentruokite savo dėmesį į tai, kaip moksliškai ir pagrįstai galima būtų pagerinti situaciją. Kai išbandysite naują metodą ir jis pasiteisins, džiaukitės tuo. Kai nesusilaikysite ir grįšite prie senųjų įpročių, nepriekaištaukite sau. Jums nuolat reikia skatinti savo drąsą ir kad galėtumėt tai daryti, jums reikia “drąsos būti netobulais”. Pasistenkite atgaminti mintyse situacijas, kai jums pavyko ir pabandykite dar kartą. Prisirišimas prie klaidų iščiulpia jūsų drąsą. Atminkit, niekas negali pasiremti silpnybėmis – tik stiprybėmis. Nuolankiai pripažinkite, kad jūs likę klysti ir priimkite klaidas nenuvertindami savęs. Tai jums labai padės išlaikyti savo drąsą. Be viso to, nepamirškite, kad mes siekiame ne *tobulybės*, o tik *pagerėjimo*. Nepraleiskite nepastebėję mažų pagerėjimų ir kai juos atrasite, atsipalaiduokite ir pasitikėkite savo sugebėjimais tobulėti toliau. Tam, kad įgyvendinti naujus metodus, prireiks laiko. Neįmanoma visko padaryti iš karto. Kiekvienas žingsnis pirmyn yra šaltinis tolesnei drąsai.